

STANISLAVA JAROLÍMKOVÁ

ZAJÍMAVOSTI ZE
SVĚTOVÝCH
DĚJIN

2

motto

motto

STANISLAVA JAROLÍMKOVÁ

ZAJÍMAVOSTI ZE
SVĚTOVÝCH
DĚJIN 2

Praha 2016

© PhDr. Stanislava Jarolímková, 2016
Illustrations © Štěpán Zavadil, 2016

ISBN 978-80-267-0561-1

NOVOVĚK

MOTTO:

Opakování kazíjed zapomenutí.

Učitel národů J. A. Komenský (1592–1670)

Kdo sám v sebe doufá, tent' nejlepší podporu naleznul.

Novinář a spisovatel K. Havlíček Borovský 1821–1856)

*Falešný přítel je horší než nepřítel, protože nepříteli se vyhýbáš,
kdežto příteli věříš.*

Ruský spisovatel L. N. Tolstoj (1828–1910)

ÚVOD

Druhý díl této knihy je zaměřený – stejně jako díl první – na zahraniční zajímavosti, jen se v něm o nějaké století posunul čas. Pokud do ní nahlédnete, pak se v I. kapitole, nazvané „Výběr zajímavostí ze šesti světadílů“, dozvíte například nejen to, čeho se nejvíce obávali afričtí otroci odvážení do Ameriky, jak probíhalo osídlování Nového světa a čím do něj zasahoval například Buffalo Bill, ale třeba i to, jak přišel báťuška car k Sibiři či jaké byly začátky evropské kriminalistiky.

Kapitola „Věštili proroci, že tma bude v noci“ zbabví „záhadnosti“ Michela de Nostredama či Grigorije Jefimoviče Rasputina a mimo jiné přidá povídky o dováděcích běhajících kamenech, o kontaktech se zábrobím či o tom, v čem pohádky nelžou. Třetí kapitola, nazvaná „Osobnosti a jejich tajnosti“, vám prozradí, čím vykoupil norský skladatel Edvard Grieg svoji slávu ve světě hudby, čeho si na ženách nejvíce vážil Johann Wolfgang von Goethe a proč si Albert Einstein odmítal čistit zuby. V závěrečné kapitole „Vynálezy a dovednosti“ si přijdou na své ti z vás, které zajímá historie předmětů považovaných dnes za běžné, či dokonce již překonané pomocníky našeho každodenního života. Dozvíte se například, že coca-cola byla původně lékem, jak cestovali pasažéři prvních dopravních prostředků poháněných elektrinou či jak vypadaly obaly prvních konzerv, čím se jistý pes zasloužil o suchý zip a proč žiletka nedostala název po svém „otci“.

Vyhledat to, co vás v dané chvíli zajímá, vám umožní kromě Obsahu i připojený Rejstřík.

Texty provádí 50 ilustrací Štěpána Zavadila, které jsem volila opět tak, aby nebyly notoricky známé.

U panovníků uvádím za jejich jménem dobu vlády, zatímco u ostatních postav jsem vepsala data narození a úmrtí; datace jsem většinou přebírala z Všeobecné

encyklopedie v osmi svazcích Diderot a biblické odkazy vycházejí z ekumenické bible vydané roku 1979.

Bude mi potěšením, když se začtete alespoň do některých pasáží této knihy, kterou jsem psala s velkou chutí.

Stanislava Jarolímková

<http://stjarolimkova.portnet.cz>

Za pomoc při psaní knihy děkuji svému manželovi Petrovi, profesoru Zdeňku Broukalovi, CSc., a PhDr. Jarmile Hackenschmiedové.

Lektorka: Mgr. Marie Peterková-Hlouchová

VÝBĚR ZAJÍMAVOSTÍ ZE ŠESTI SVĚTADÍLŮ

AFRIKA

OTROCI – „ZBOŽÍ“ MÍŘÍCÍ Z AFRIKY DO AMERIKY

Otrocí byli, jak známo, využíváni již před naším letopočtem a znali je nejen například staří Egypťané, Číňané, Řekové či Římané, ale i naši předkové. Konkrétně v Africe si je mnohá království pořizovala ještě před navázáním obchodních kontaktů s Evropou, ovšem s tím, že byli určeni nikoliv na prodej, nýbrž měli být ukázkou rodinného bohatství i moci a pomocnou silou v hospodářství. Když je někteří majitelé začali prodávat, předpokládali, že budou působit na jiných královských dvorech; jak však víme, bohužel se hluboce mylili.

Dvounohá zvěř

Jako první projevíli zájem o africké černochoy Portugalci, kteří je přivázeli (kromě tuleních kůží) do své vlasti již koncem první poloviny 14. let 15. století. Budoucí otroci byli v africkém vnitrozemí „loveni“ jako zvěř a nejprve byli dopravováni po obchodních cestách na pobřežní tržiště*, kde byli umyty a potřeni tukem, dostali najíst a byli označováni žhavým železem. Část z nich skončila ve „skladištích“ a část určená k okamžitému odběru byla přivázána venku ke stromům, aby si je zákazníci mohli dobře prohlédnout.

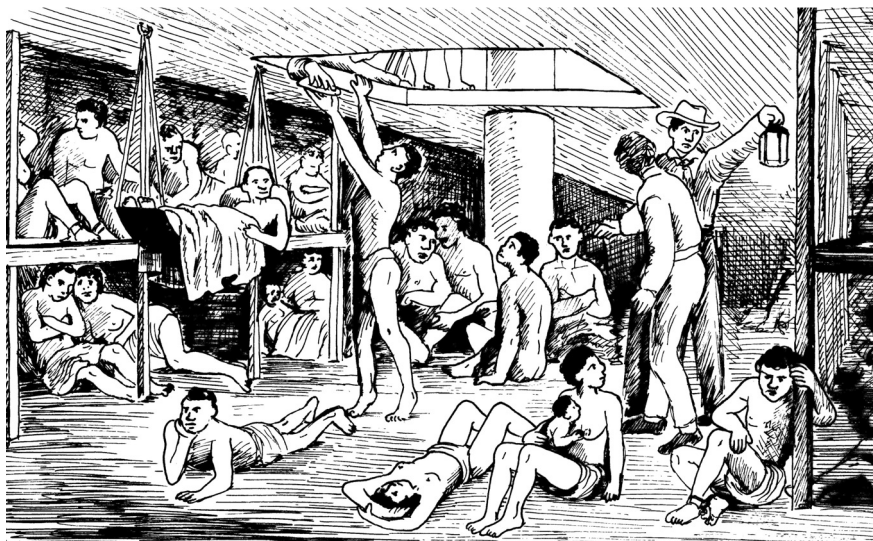
* První dražbu, která se konala v roce 1445 v Lagosu (dnešní Nigérii) u Guinejského zálivu, popsal kronikář takto: „Někteří drželi své hlavy skloněné a koupali se v slizích (...) jiní stáli v bolesti, hleděli do nebeských výšek a plakali tak hlasitě, jako by chtěli

vyprosít pomoc od Matky přírody, a ještě ti další svým nářkem připomínali žalozpěvy typické pro jejich rodnou krajinu. Ačkoliv jsme jejich jazykům nerozuměli, význam byl nad slunce jasný... A pak, aby se jejich utrpení ještě zvýšilo, přišli ti, kteří odpovídali za jednotlivé skupiny zajatců, a začali oddělovat jednoho člověka od druhého. Odháněli muže od žen, otce od synů, bratra od bratra. (...) Byla to hrozná scéna nelidskosti a krutosti.“ Ne každého však přivedl na tržiště najatý náhončí; stávalo se totiž, že třeba soused, se kterým měl dotýčný spor, se mu pomstil tím, že ho za pomoci přátel „ulovil“ a šel ho prodat.

Pro Portugalce byli černí kudrnatí Afričané bytostmi jakoby z jiného světa.

Portugalci vypravili počátkem 16. století **první transport** afrických otroků **za velkou louží**; postupně se k nim připojili i Britové, Nizozemci a Francouzi.

Rozvoj tohoto obchodu s lidmi inicioval dominikánský kněz Bartolomé de Las Casas (1484–1566), jenž za to získal označení „ochránce amerických indiánů“. Během své přednášky u španělského královského dvora si prý

V takovýchto podmínkách cestovali afričtí otroci do jihoamerické Brazílie.

totiž všiml vysokých statných Afričanů obsluhujících u stolu a navrhl, aby právě tito fyzicky zdatní kudrnáči nahradili ubohé indiány zaměstnáváné po objevení Ameriky na tamních plantážích Evropanů. Jeho nápad byl přijat, aniž si někdo uvědomil, že rozhodně ne všichni obyvatelé Afriky byli svalovci a že ti „ulovení“ měli největší hrůzu z toho, že je **obyvatelé jejich nové domoviny snědí**.

Nárůst zájmu o zmíněné pracovní síly vedl k tomu, že náhončí vylidňovali celé africké státy. Podle některých pramenů bylo do Ameriky odvezeno asi 6 milionů černochů, z nichž každý měl na lodi k dispozici prostor 1,5 × 1,2 m, spali i na horní palubě, tedy pod širým nebem a jejich cesta trvala někdy měsíc, ale někdy až tři měsíce. Opatření proti útěku byla krutá. *„Obvykle je zajišťují tak, že vloží pravou nobu jednoho a levou druhého do téhož páru okovů. Podpírají okovy provazem, aby mohli chodit, i když hodně pomalu. Vždy čtyři otroci jsou k sobě připoutáni za krk silným provazem nebo kroucenými řemeny; a na noc jim svazují ruce dalšími pouty a někdy jim dávají kolem krku železný řetěz.“* Kdo onemocněl úplavicí či neštovicemi, byl bez milosti vhozen do moře.

Téměř polovina těch, kteří přežili (cestou zemřelo asi 20 % pasažérů), skončila na ostrovech Karibského moře, o něco méně jich bylo vysazeno v Brazílii a pouze 2 % našla svůj nedobrovolný nový domov v Severní Americe.

Zajímavá instituce

Jmenovala se **Americká kolonizační společnost** (American Colonisation Society) a ve Spojených státech amerických byla roku 1817 založena s cílem vytvořit podmínky pro návrat potomků černých ubožáků z Ameriky do země jejich předků. Zakoupila pozemky v okolí Guinejského zálivu (na což jim americký Kongres přispěl 100 000 dolarů), kam v lednu 1820 poprvé vyrazila plachetnice jménem Elizabeth. Osvobození černoši, kteří na ní připluli, zde založili několik osad, jež se spojily v kolonii rozšiřující se od pobřeží do vnitrozemí kontinentu, z níž se během necelých třiceti roků stal roku 1847 nezávislý stát. Dostal název **Libérie** a v novověku byl prvním (a dalších sto let také jediným) státem tohoto typu v Africe; jeho pojmenování souvisí s latinským přídavným jménem „liber“, což značí

„svobodný“. Liberijská ústava byla sepsána podle amerického vzoru a jejím specifikem se stal obrácený rasismus: v praxi to znamenalo, že běloch si tu nesměl koupit půdu a nemohl se stát liberijským občanem. Celkem se sem přestěhovalo asi šest tisíc potomků „ulovených“ Afričanů, a navzdory tomu, že byli jen relativně vzdělaní, obsazovali důležité posty ve státní správě. Původní obyvatelé této africké lokality však těžce nesli, že jim vládli potomci bývalých otroků (kteří dnes tvoří 5 % obyvatel země).

Bohužel Americkou kolonizační společnost čekal úpadek, takže nakonec roku 1912 zanikla.

KONTINENT, JENŽ DLOUHO UDOLÁVAL SVÉ CTITELE

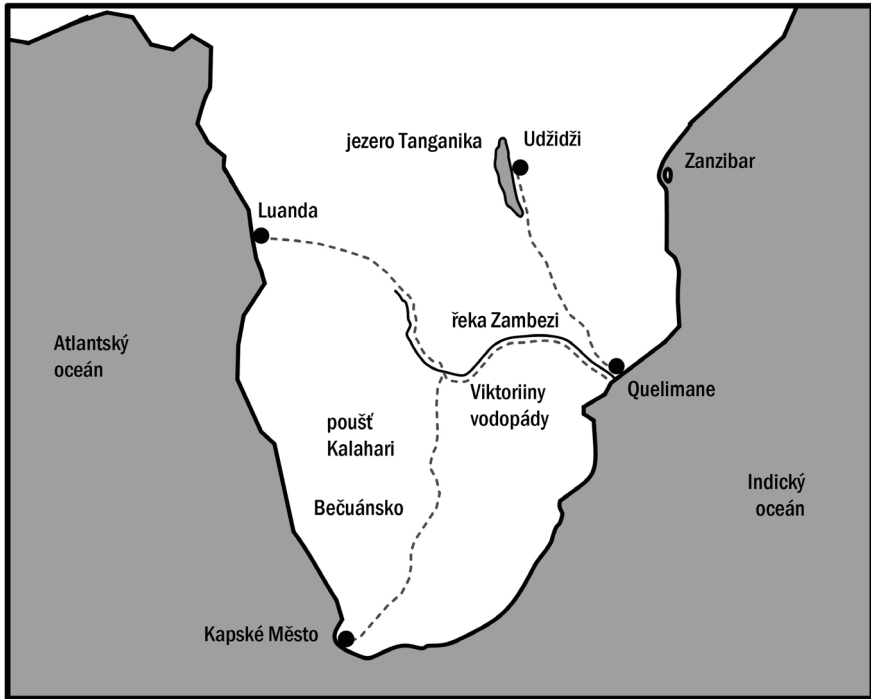
Ještě počátkem 19. století bylo z tohoto kontinentu známo pouze severní pobřeží, informace o saharských oázách pocházely spíše z doslechu a Egypt proslul díky pyramidám a životodárnému Nilu. Evropané nablédli na okraj dnešního Súdánu, ale tím jejich poznatky o africkém vnitrozemí načas v podstatě končily.

Mnozí z odvážlivců, kteří tuto nevědomost hodlali změnit, přišli o zdraví či dokonce o život.

Misionář Livingstone

Jedním z těchto odvážlivců byl britský lékař a cestovatel **David Livingstone** (1813–1873), který své výpravy po jižní Africe absolvoval v letech **1841–1873**. Vydal se sem poprvé coby misionář, neboť zde hodlal studovat domorodé jazyky, zvyky a povahy tamních obyvatel, a stihl si tu také nalézt budoucí manželku Mary (dceru svého představeného), s níž měl později tři děti.

Při **první cestě** zamířil z jihoafrického **Kapského Města na sever**, neboť chtěl nalézt cestu, po níž by obchodníci mohli převážet zboží od afrického jihu až ke Středozemnímu moři (což se mu nepodařilo). Nejprve se načas usadil v **Bečuánsku** (původní název Botswany), kraji s rozlehlou **pouští Kalahari**, na niž dosud nevstoupil žádný Evropan. Slychal, že na jejím sever-

Tudy vedly jižní Afrikou výpravy britského cestovatele Davida Livingstona.

ním konci se nacházejí velická jezera, savany a pralesy a že tu žijí sloni a další divoká zvířata. Co se ovšem nedozvěděl, bylo to, že obyvatelé onoho kraje jsou divoši s hrubými zvyky, a tak mu trvalo poměrně dlouho, než si získal jejich důvěru natolik, že je směl léčit a tím si získal pověst čarodějníka.

Jeho záměru poznat oblasti za Kalahari sice naštěstí nahrálo, že se mu podařilo nalézt sponzora, který pro něj zakoupil vozy, 80 volů a 20 koní, ale i tak na něj čekala řada překážek, z nichž nejhorší byl v některých oblastech nedostatek pitné vody. Nakonec dorazil k řece **Zambezi**, od níž se roku 1853 vydal k **západnímu atlantickému pobřeží Afriky**, a to k **městu Luanda**, do nějž vstoupil roku 1854; coby platidla si vzal s sebou většinou látky různých barev a skleněné perly. Odtud se vrátil **zpět k Zambezi**, aby se dostal v roce 1856* k **východnímu jihoafrickému pobřeží**.

* Tehdy za ním přijela do Afriky manželka Mary, hodlající cestovat po jeho boku, ale bohužel roku 1862 zde zemřela a byla „pohřbena pod stinnými větvemi mohutného chlebovníku“. Tehdy prý napsal: „Bylo to poprvé v mém životě, kdy jsem si přál zemřít.“

Cestou podél řeky ke zmíněnému východnímu pobřeží se dostal k obrovským **vodopádům**, o nichž věděl z doslechu, že tu voda padá do hloubky asi 30 metrů. Jelikož se nad nimi vznášely mraky drobných vodních kapiček, říkali jim domorodci „Mosi-oa-Tunya“ („dým, který hřmí“), zatímco on je pojmenoval **Viktoriiny** na počest britské královny (1837–1901; od roku 1876 indické císařovny). Na tento úkaz vzpomínal takto: „*Vodopády nejsou ničím jiným než obromnou trhlinou v čedičové skále, zejmé od pravého břehu Zambezi k levému. Byl to nejnádhernější pohled, jaký se mi kdy v Africe naskytl. (...) Z mraků se zvedal velký sloup páry..., který byl stále hustší, zbarvil se na tmavý kouř a padal dolů jako hustý déšť, kterým jsme byli brzy promočeni až na kůži.*“

Tím, že Livingstone doputoval **ze západoafrické Luandy do východoafrické Quelimane**, stal se **prvním Evropanem, jenž přešel jižní část Afriky napříč** od západu k východu.

Od východního pobřeží pokračoval vnitrozemím **k jezeru Tanganika**, konkrétně do **osady Udžidži (Ujiji)** ležící na jeho břehu.

Plánoval ještě svoji třetí výpravu, při níž chtěl nalézt především prameny Nilu, ale zdravotní stav už mu to nedovolil; zemřel v květnu roku 1873 u zmíněné osady Udžidži.

Jeho srdce bylo pohřbeno u Viktoriiných vodopádů, zatímco ostatky, nasolené a na slunci usušené a gázou ovinuté, nesli věrní průvodci devět měsíců na **ostrov Zanzibar**; zde byly naloženy na loď a odvezeny do Velké Británie, aby mohly být pohřbeny ve Westminsterském opatství. Jedním z dobrovolníků, kteří nesli jeho rakev při pohřbu ve Westminster Abbey, byl novinář Henry Morton Stanley (viz níže), jenž si tehdy do deníku napsal: „*Po tom, co vyprchal první šok, jsem naplněn rozhodnutím dokončit jeho dílo.*“

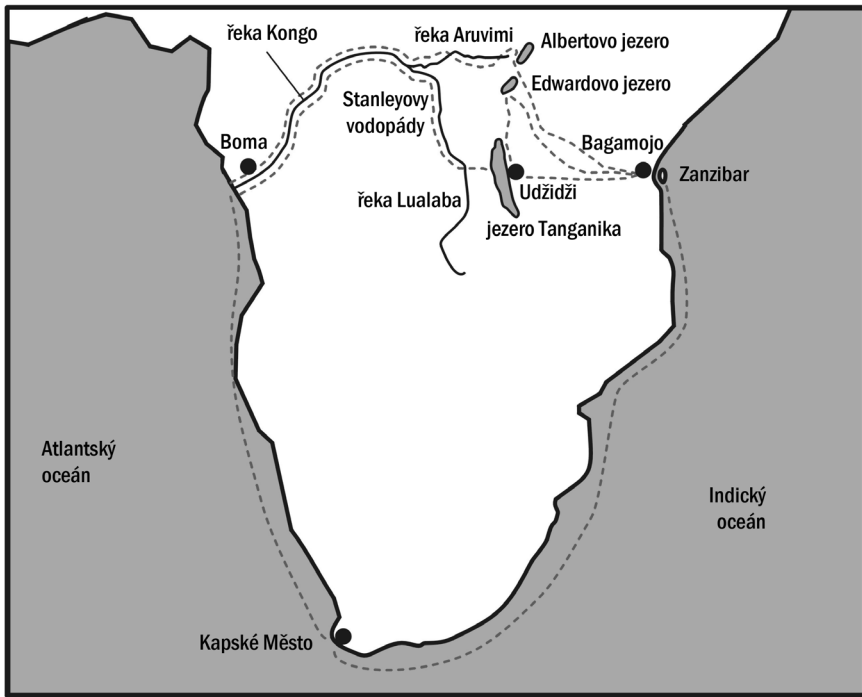
Novinář Stanley

Putování 165 cm vysokého novináře **Henryho Mortona Stanleje** (1841 až 1904) po jižní Africe trvalo **od roku 1871 do roku 1889**.

Začalo tím, že onoho roku 1871 ho poslal zámožný majitel amerického deníku New York Herald do Afriky, aby našel Livingstona, od něž přestaly přicházet zprávy. Stanley tehdy napsal: *„Nikdy jsem si nedělal iluze, že by cesta do nitra Afriky byla poseta růžemi, ale můj cíl je jasný. Stůj co stůj musím přinést informace o Livingstonovi. Srdce mi na počátku bilo rychleji, než se snad slušelo na důstojně vypadajícího vůdce. Nemohl jsem však ovládnout mladistvé nadšení, které ve mně planulo.“*

Přípravy na tuto „livingstonovskou“ výpravu, již se mělo zúčastnit asi 200 mužů, zahájil 5. února **ve městě Bagamojo**, kde nakoupil stany, čluny, potraviny a výzbroj; rozhodl se vzít s sebou také milion korálek a různé kovové předměty, sloužící jako dárky pro domorodce, dále koupací vanu a zásobu lahví se šampaňským. Zamířil na západ směrem **k jezeru Tanganika**, odkud pocházela dosud poslední zpráva od Livingstona, s nímž se setkal po 286 dnech cesty ve zmíněné **osadě Udžidži**. Ihned odeslal zprávu o tom, že hledaný cestovatel – odmítající vrátit se navzdory svému zuboženému stavu do Evropy – je živ, a pobyl s ním čtyři a půl měsíce, během nichž naslouchal jeho poznatkům a zkušenostem.

Od Tanganiky se Stanley **vrátil opět do města Bagamojo** a v listopadu roku 1874 (odkdy jeho cestování financoval i londýnský Daily Telegraph) vyrazil s karavanou tvořenou zástupem dlouhým 1 km na **druhou výpravu** – a to **na severozápad k jihoafrickému vnitrozemí** s cílem nalézt **řeku Kongo**. Cesta byla náročná nejen na peníze, ale i na jeho schopnosti, neboť suchozemská trasa vedla dosud neprozkoumanými částmi rovníkové Afriky. Nejprve si udělal odbočku do oblasti velkých jezer (mimo jiné **k Edwardovu jezeru**), ale protože usoudil, že tudy by se ke Kongu nedostal, vrátil se do Udžidži (kde – jak víme – našel roku 1871 Livingstona), přeplul na západní břeh Tanganiky a v listopadu roku 1876 došel **k řece Lualaba**, o níž správně předpokládal, že je **horním tokem Konga**, a kterou hodlal dále sledovat ze břehu. Tehdy se k jeho výpravě přidal se svými 700 muži, ženami a dětmi bohatý svahilský kupec Tippu-Tip (1837–1905) a obě karavany – Stanleyho i Tippu-Tipova – si razily „cestu

Novinář Henry Morton Stanley hledal v jižní Africe nejen kolegu Livingstona.

pralesem, jeho houštinami a spleť lían. Bylo to nezvyklé a zvláštní, že kráčeli pod klenbami staletých stromů, a jejich koruny byly tak vzájemně propleteny, že rovníkové slunce nevniklo dovnitř. Život pralesa a vše, co toužilo po slunci, se odstěhovalo do korun stromů, kde lomozily opice a křičeli papoušci, zatímco dole při zemi se plazili hadi a velké stonožky a v nesmírných kupách sídlili obrovští mravenci. Stávalo se, že v korunách stromů burácel víchř, ale uvnitř pralesa byl mrtvý klid“.

Dozajista bylo zajímavé zažít zdejší prostředí na vlastní kůži, nicméně účastníků výpravy se čím dál tím více zmocňovalo vyčerpání, hlásily se nemoci a objevovaly se i malomyslné prognózy tvrdící, že všechna ta námaha je marná. Zatímco Tippu-Tip se svými lidmi další cestu vzdal, Stanley pokračoval dál po Lualabě, ovšem tentokrát asi ve čtyřiceti kanoích, jichž

se v pralese zmocnil, protože vyjednávání s domorodci o jejich odkoupení se nedařilo.

Cestu mu komplikovaly útoky lidí, kteří žili na březích řeky. Podle svědectví netrvalo „*dlouho a výpravě bylo se bránit proti zuřivému útoku divochů, kteří na čtrnácti člunech s velkým křikem na cizince se obořili. Stanley dal se jim přiblížit až na 30 metrů, z kteréžto vzdálenosti vysílali na ně divochové své jedem napuštěné šipy. Nyní dáno znamení k palbě, a zabouklo třicet ručnic, které způsobily velikou záhubu v nepřátelských řadách a uvedly je v úplný zmatek. Z lidí Stanleyových byli tři poranění střelami, ale včasné použití přiměřených prostředků zamezilo účinek jedu, a vyjma bolestné podebrání neměly rány ty žádných nebezpečných následků*“.

Asi po deseti dnech dorazil ke **slapům**, zvaným později **Stanleyovy vodopády** a dnes známým pod jménem Boyomské. Šlo o sedm velkých, za sebou následujících vodopádů, které zlověstně oznamoval již z dálky slyšitelný hukot vody.

Postup mu nadále komplikovaly útoky domorodců, navíc členům jeho výpravy docházel optimismus, ale on si byl čím dále, tím více jist, že stále mohutnější řeka je – **od soutoku Lualaby a Aruvimi** – tokem řeky Kongo. Do jejího ústí, tedy na západní pobřeží jižní Afriky, dorazil přes **město Boma** v srpnu roku 1877.

Další, v pořadí třetí Stanleyova jihoafrická výprava začala na jaře roku 1886 a Stanley ji zorganizoval, aby pomohl Eminu pašovi*.

* Tím byl německý lékař a přírodovědec, vlastním jménem Eduard Schnitzer (1840 až 1892), jenž ve službách egyptského chediva (chediv byl v letech 1867–1914 titul egyptských panovníků) spravoval rovníkovou provincii na horním Nilu (súdánská provincie Equatoria). Poté, co v lednu roku 1885 obsadili tamní Chartúm povstalci z řad súdánských protiegyptských a protibritských mahdistů, přestěhoval se paša k Albertovu jezeru.

Kvůli tomu Stanley **obeplul jižní Afriku** od Zanzibaru přes Kapské Město k ústí řeky Kongo a přes město Boma postupoval, či přesněji se prodíral proti proudu této řeky džunglí místy, kam dosud nevkročil žádný

Evropan. V prosinci roku 1887 se zubožená výprava dostala k **Albertovu jezeru***, kde se Stanley s pašou o několik dní později setkal.

* Toto jezero objevil v roce 1864 britský cestovatel Samuel Baker (1821–1893), jenž navštívil Afriku se svou druhou manželkou Florence. Nazval je po manželovi britské královny Viktorie princí Albertovi, jenž zemřel roku 1861 ve svých dvačtyřiceti letech.

Tehdy se však ukázalo, že paša vlastně nemá zájem opustit jižní Afriku a vydat se na záchranou cestu do Evropy. Svůj názor změnil až po více než ročním rozhodování, takže teprve v dubnu roku 1889 se průvod tvořený asi 1 500 muži, ženami a dětmi vydal na 2000 km dlouhý pochod k břehům Indického oceánu. **V prosinci ho přivítal v městě Bagamojo** německý vojenský velitel tehdejší Německé východní Afriky.

Lékař Holub

Dalším cestovatelem, jenž výrazně napomohl poznání černého kontinentu, byl český lékař Emil Holub (1847–1902), který zde trávil s přestávkou léta **1872 až 1887**.

„Vyzbrojen“ vědomostmi, třemi zavazadly, třemi kompasy, teploměrem a Náprstkovou finanční podporou se vydal v únoru roku 1872 do jižní části Afriky, během plavby trpěl – jak napsal – *„prudkou úplavicí, která mě tak zeslabila, že jsem již doufati si netroufal, že bych živ pobřeží jihoafrického dosáhl“*, a dokonce prý *„byl vlnou přehozen přes palubu a jen včasný zásah kormidelníka mu zachránil život“*. O pět měsíců později vystoupil v Port Elisabeth na pevninu s pouhými deseti šilinky v kapse, ale kdosi mu naštěstí poradil, ať se raději zaměří na oblast kolem města **Kimberley**, neboť k tamním diamantovým dolům mířili z celého světa zájemci o rychlé zbohatnutí.

Holub si nejprve pronajal malý stan, jehož interiér rozdělil plachtou, a začal přijímat první pacienty. Jeden z nich, zámožný hledač diamantů, ho doporučil dalším kolegům a díky tomu se Holub vzmohl na skutečnou

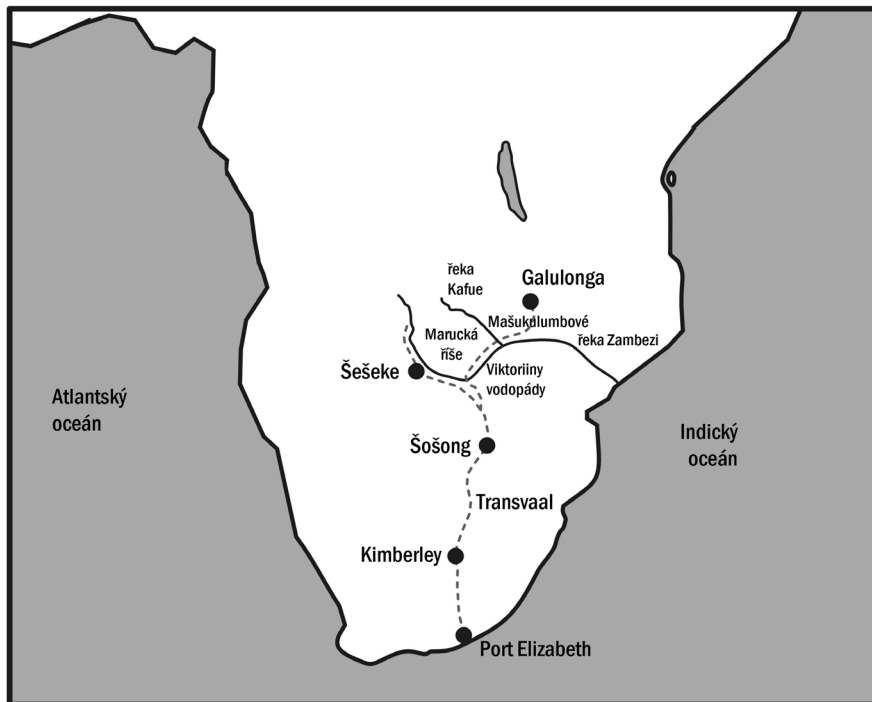
ordinaci. Peníze vydělané z lékařské praxe využil k absolvování **prvních tří cest do vnitrozemí**, na něž odtud vyrážel a z nichž každá následující byla delší než ta předchozí.

Během první, dvouměsíční cesty došel **do Transvaalu**, kde lovil a sbíral, co se dalo, a nezapomínal zaznamenávat ani způsob života a zvyky domorodců*.

* Více než dvacet beden exponátů poslal do Prahy Vojtěchu Náprstkovvi, který je vystavil na pražské Staroměstské radnici; jednalo se o více než 1 500 sušených rostlin, 300 nerostů a 200 afrických hadů. Snad nejzajímavější byly skalní rytiny Křfováků z období 8 000 let př. n. l., které prý Holub nejen obkreslil, ale i vylámal ze skal. Exponáty měly být rozdány mezi školy a muzea a finanční výtěžek z výstavy poslal Náprstek Holubovi do Afriky.

Na druhou, tentokráte půl roku trvající a 1 500 km dlouhou cestu, kterou zahájil začátkem listopadu roku 1873, se chystal pečlivěji než na tu první: učil se jezdit na koni, jeho doprovodná skupina čítala pět osob a devět psů a vozy, jež měly odolávat špatnému povrchu tamních „silnic“, táhli nejprve koně, které později nahradily volské potahy. V lednu 1874 dosáhl „český Livingstone“ – jak se mu v Africe přezdívalo – nejsevernějšího místa této trasy – **Šošongu**. Do procházky růžovým sadem měl ovšem tento „výlet“ velmi daleko, neboť suché jihoafrické léto se představilo tím, že – jak Holub napsal – „*cesty jsou vyprahlé, prameny vyschlé*“.

Zatímco dosud se tento cestovatel pohyboval po již tehdy známých stezkách obchodníků nebo lovců, jeho **třetí** a prozatím nejdělsí **cesta** měla již **studijní charakter** a on při ní hodlal prozkoumat **střední a jihovýchodní část** kontinentu. Ordinaci v Kimberley uzamkl po desetiměsíční pečlivé přípravě v březnu roku 1875 a zamířil do jemu již známého Šošongu, odkud pokračoval na sever k **Zambezi**. Za řekou se rozkládala marucká říše asi pětaticetiletého mocného a krutého krále Sepopa, jenž sídlil v **Šešeke**. Holuba přijal v evropském obleku a s anglickým kloboukem na hlavě, přítomni byli jeho poradci a členové hudebního sboru a krále velmi potěšilo, že onen bílý muž byl – stejně jako oblíbený Livingstone – rovněž

Jihoafrické výpravy českého lékaře Emila Holuba

lékařem. Hostil ho na svém dvoře a dal mu mnohé dobré rady. Doporučil mu například, aby se naučil některé z řečí domorodců a aby se k nedalekým Viktoriiným vodopádům nepřibližoval sám a zejména ne v období dešťů, kdy hrozí těžký průběh malárie. Kromě rad mu Sepop nabídl čluny, zásoby potravin i veslaře.

Holub se na to konto naučil asi 750 domorodých slov, díky nimž snáze komunikoval i s průvodci a nosiči, a k Viktoriiným vodopádům* se vypravil se zkušeným lovcem slonů. Jako první je během čtyř dnů pečlivě zakreslil, což podle afrikanistky a bývalé diplomatky v Zimbabwe PhDr. Marie Imbrové byl jeden z jeho největších počinů.

* Holub o Viktoriiných vodopádech napsal: „Konečně o čtvrté hodině jsem dospěl k lesnatému návrší a prodrav se s křovinami, stanul jsem na pokraji propasti, do níž se veletok řítí. Nikdy nezapomenu toho pohledu... Slyšíme řev, sykot, chvílemi též zřetelně zvláštní zvuk, jímž proud vody naráží na tvrdá úskalí, i zdá se nám, že skála se pod námi otřásá, jako by hukot ten pochodil z nějaké jeskyně pod námi... Jak malý, slabý a nepatrný jeví se člověk u tohoto díla přírody.“ U příležitosti 130. výročí tohoto Holubova zážitku byla před Národním muzeem Zambie ve městě Livingstone odhalena jeho busta.

V listopadu roku 1883 vyrazil Holub po tříleté přípravě v Praze a ve Vídní znovu do Afriky, aby ji prošel **od jihu k severu** (o což se – jak víme – marně snažil i Livingstone); na tuto výpravu mu přispěl císař František Josef I. (1848–1916) sedmi tisíci zlatých. Kromě osmnáctileté novomanželky Rosy neboli Růženy* (1865–1958), oblečené v sukni dlouhé až ke kotníkům, doplněné nezbytným honzíkem** a kloboukem, ho doprovázelo šest vysloužilých vojáků a šikovných řemeslníků, které si vybral ze sedmi set přihlášených.

* Paní Holubová rozhodně nebyla svému muži na obtíž – právě naopak a dokonce mu zachránila život (viz níže). V Africe se velmi rychle naučila kaferštině (jednomu ze zde užívaných jazyků) a stala se vyhledávanou tlumočnicí, kromě toho preparovala těla ptáků a drobných savců, všem účastníkům výpravy opravovala oblečení, ošetřovala nemocné či zesláblé manželovy pacienty a podobně.

** Český výraz „honzík“ a německý „turnýra“ označoval součást dámského oblečení, které přišlo do módy koncem 60. let 19. století. Šlo o vycpávku z koňských žíní, která se přivazovala vzadu k pasu.

Když členové expedice vystoupili v Port Elisabeth na pevninu, nakoupili tažná zvířata a vozy a najali domorodce, kteří uměli se čtvernožci zacházet a pečlivě dbali na to, aby se volci mohli pravidelně napást a odpočinout si. Dalšími zvířecími společníky byli dva oslíci, několik koz, tři psi, Daisy,

Sidamoj a Vistok, a konečně **pavián Pit**, jehož Holub kdysi koupil za šilink od jistého černocho. Klusal poslušně za výpravou jako psík a byl neustále zdrojem zábavy a veselí, s oblibou škádlil černochoy, a když je někdy viděl stát v hustém hloučku, skočil pojednou do jejich středu, takže se s hlasitým křikem rozutekli. Tak jako domorodci, i Pit „*miloval bučůalu, pivo z prosa, a někdy se rád ně opil*“.

Cestou musel Emil Holub opatrně jednat s příslušníky kmenů, přes jejichž území se svou výpravou přecházel. Podle zmíněné Marie Imbrové sice tamní domorodce znal, ale bylo přece jen „*něco jiného, když tam přijde jednotlivec, kterému se to vyjednávání o přístřeší lépe zařídí, než celá expedice, pro kterou musel Emil Holub vždycky rozbíjet za vesnicí tábor. Takže se tam dávaly dary za to, že tam ten tábor může být*“. Zatímco při první výpravě vystačil lékař s korálky, sekyrami, hřebíky či nožíky, nyní už někteří náčelníci vyžadovali jako úplatek zbraně.

I když jeho dva vysloužilí vojáci zemřeli a třetí odjel ze zdravotních důvodů do Evropy, byl Holub **rozhodnut navštívit** při této expedici **všeobecně obávané Mašukulumby***, o nichž snil již deset let a jejichž území se rozkládalo severně od řeky Zambezi na území dnešní Zambie.

* „Mašukulumbové“ je původní název hanlivého významu, který Emil Holub převzal od sousedních etnik; dnes je to kmen Ila-Tonga, jenž žije podél řeky Kafue (dříve zvané Luenge). Holub se s Mašukulumby poprvé setkal v listopadu roku 1877 za své první výpravy nejprve v Šešeke na dvoře maruckého krále Sepopa; šlo o šest vyslanců, kteří jednou ročně přinášeli Sepopovi dary. Koncem 19. století se Mašukulumbové téměř bez boje poddali Britům.

Mašukulumbové prý byli nejen úžasně líní, ale zároveň divocí, nezkrotní a zrádní, a proto se na jejich území neodvážil do Holubova příchodu vstoupit nikdo, ani „*u černochoů pro svou lidumilnost oblíbený veliký Livingstone*“. Český zoolog, cestovatel a spisovatel Jiří Baum (1900–1944) popsal příslušníky tohoto kmene takto: „*Obývají dosti vlhkou náhorní rovinu ve výši přes 1000 m nad mořem, kterou protéká řeka Luenge a která je pokryta skupinami palmových lesů. Mašukulumbové jsou pěkně rostlí, mají lehce zakřivený*

orlí nos, muži nosí na hlavě vrkoče spletené z vlasů vlastních i cizích, dlouhé 14–40 cm až přes 1 m, podle bohatství a významu. Ženy zato si hlavy holí. Muži nosí bílé nebo modré šátky, ovinuté jako tóga kolem těla, ženy chodí zcela nahé (jen se zvonečky kolem pasu – pozn. aut.). Hlavním zdrojem obživy Mašukulumbů jsou velká stáda dobytka, při čemž stádo o dvou až třech tisících kusů není ničím neobyčejným. Kromě dobytka chovají též mnoho psů. Jejich chatrče mají podobu kuželovitou, jsou kryty travinami a listím a tvoří obce, v nichž vládne náčelník.“

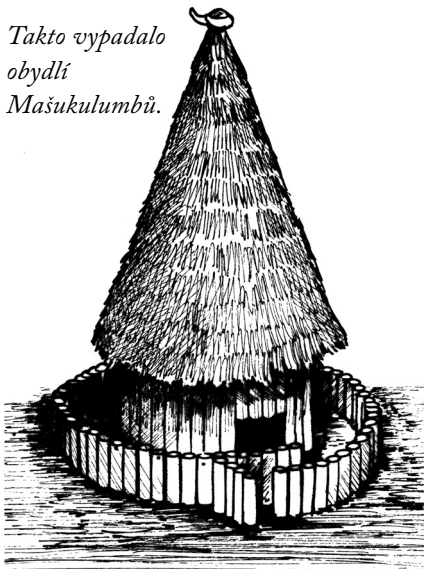
E. Holub napsal o vlasech výše postavených Mašukulumbů, že je muž získává od manželek (z nichž každou koupil za jednu krávu), otroků i nepřátel padlých v boji, slepuje je „klovatinou se svými a splítá je potom v malé culíky. Nejdelší z takových účesů končil se ohonem zdělí 103 centimetrů, jsa vpravo nachýlen, když pak se domorodec sklonil, nahrnula se též celá vlasová věž. Účes tento byl v objemu šestatřiceti centimetrův (...) Svaly spánkové zesílily se Mašukulumbům ve provazy ztlouští prstu, a tím pouze mohla hlava snést velikou tíž na temeni“. Cena takového vrkoče, který vznikl mnohdy řadu měsíců a v podstatě znemožňoval rychlý běh, se prý rovnala ceně vykrmeného vola. Majitel této výzdoby musel spát tak, že konec copu uvázal k vodorovné tyčce spočívající na dvou vidlicích umístěných na koncích lůžka. Teprve když po letech podlehly jejich svaly atrofii a ochably, cop visel dolů. Chudší muži mívali účes velikosti pěsti. (Účes mašukulumbského muže najdete na straně 186 2. dílu mojí knihy „Na co v učebnicích dějepisu nezbylo místo“.)

Zambezi **překročil Holub v červenci roku 1886** jako jeden ze sedmi bělochů a do svého cestovního deníku si prý tehdy napsal: „Nyní budu sklízeti vavříňové listy slávy.“; zřejmě zapomněl na pravdivost rčení, které radí: „Neříkej hop, dokud jsi nepřeskočil.“

Prvními Mašukulumbi, jež členové jeho výpravy viděli, byli čtyři nazí muži řezající rákos na stavbu obydlí, kteří měli po ruce téměř tři metry dlouhé oštěpy a v jejichž očích byla nedůvěra; o příchodu Evropanů však již evidentně věděli a směr další cesty jim správně ukázali posunkem. Nedůvěru pociťovali ovšem i Evropané.

Když Holub a jeho lidé došli do první mašukulumbské vesnice a zastavili se uprostřed chatrčí, všimli si, že mezi „domky“ z kůlů sestavenými do kruhu o průměru asi 200 m byly nacpány svazky kukuřičných stonků

*Takto vypadalo
obydlí
Mašukulumbů.*

pokrytých hlínou. Ponechána byla jediná mezera, jež sloužila jako vstup do vesnice.

Ženy si kvůli návštěvě zaběhly obléknout zástěry z kožešin a všichni si se zájmem prohlíželi osly a kozy, protože z domácích zvířat znali pouze psy a skot.

Evropanům vymezili místo k táboření u velkého stromu kousek za vesnicí, nabídli jim ke koupi sušené maso, mléko* a pivo a po vzrušené debatě se rozhodli, že je vzhledem k jejich početní převaze ihned nepobíjí, ale pokusí se je co nejvíce „pumpnout“.

* Mlékem se pokusili otrávit Holuba, ale on si naštěstí všiml misky, která byla prasklá, což odpovídalo mašukulumbské logice, podle níž se přece nehodí nalít otrávené mléko do nové misky. Navíc mléko odkapávající z poškozené nádoby slízal pes, který krátce na to pošel.

Považovali je za špicly sousední marucké říše (v níž došlo k převratu a král Sepopo musel uprchnout), a dokonce se začalo šuškat, že to jsou nikoliv běloši, nýbrž černoši natřeni na bílo. Proto si nikdo z obyvatel vesnice nevzal od Holuba žádný lék – což ovšem bylo pro něj zlé znamení.

Jelikož černí nosiči najímaní z okolí Mašukulumbů se báli vstoupit na území onoho kmene, musel cestovatel požádat o tuto službu samotné „hostitele“. Ti na to čekali, ovšem nikoliv proto, aby hostům vytrhli z paty pomyslný trn, nýbrž aby je na příhodném místě ve vhodnou dobu pobili a získali obsah jejich zavazadel. Věřili totiž, že jsou plná impande neboli zázračných amuletů, „jež chrání před nemocemi, divokou zvěří i před kulkou z pušky bělochovy“. (Impande však nebylo nic jiného, než zbytek vápnité

schránky v podobě sépiové kosti, která se dnes podává opeřencům chovaným v kleci, aby měli dostatek vápníku.)

Před jedním z pochodů do další mašukulumbské vesnice Holub po dohodě s nosiči připravil balíky, na každý položil požadovaných 8 metrů kartounu vyrobeného na pražském Smíchově, ale v nastalém (snad uměle způsobeném) zmatku bylo několik kusů ukradeno a navíc divoši obklopili paní Růženu, vyhrožovali jí a jeden se dokonce chystal strhnout jí šaty, aby s nimi utekl. Ona ho však „statečně udeřila pěstí mezi oči, až zavrával. Pak se objevil Holub s puškou v ruce a pažbou udělal pořádek“.

Když se český cestovatel potřeboval dostat s ostatními přes řeku Luenge (Kafue), plnou stále hladových krokodýlů, pokusili se Mašukulumbové vysadit Evropany na malém říčním ostrově, kde je chtěli nechat zemřít hladu a pak jim ukrást náklad. Holub si toho ale naštěstí všiml a pomocí pušek jim v tom spolu s dalšími členy výpravy zabránil.

Dne 26. července je čekala „cesta zčásti bažinou, kterou se jen těžko prodírali, neboť byla zarostlá spleť rostlinstva. Jeden z oslů uvázl ve vodě mezi hustým porostem a trvalo hodinu, než jej Holub pracně vyprostil“. Pak došli do další mašukulumbské vesnice, zbudovali si tábor ohrazený sedmdesáti balíky a spolehali zejména na své tři psy, schopné oznámit, zda se někdo nezvaný neblíží k jejich provizornímu obydlí.

Když rozbili tábor u vesnice **Galulongy** (na území dnešní Zambie), rozhodl se Holub nalézt jakéhosi portugalského obchodníka, který měl mít podle Mašukulumbů tábor nedaleko odtud. Netušil ovšem, že ve skutečnosti takovýto obchodník neexistuje a domorodci si ho vymysleli, aby členy výpravy vlákali hlouběji do vnitrozemí. Holub jim bohužel uvěřil a opustil tábor s manželkou, dvěma oslíky nesoucími zavazadla, kozou a malým psíkem, aby se s Evropanem setkal. Brzy zjistili, že musí překonávat stále hlubší bažiny, které lidem i zvířatům svazovaly nohy. Vysílený Holub se cestou zhroutil, manželka ho vytáhla z vody a uložila na jediné suché místo bažinaté oblasti – u stavby termitů – a pak vyšplhala na vrchol termitího obydlí. Odtud zahlédla nedaleko tři neozbrojené mašukulumbské pastevece, opatrně se k nim přiblížila, darovala každému z nich kapesník a oni jí za to pomohli. Jeden vzal na záda ji a další dva nesli jejího manžela, a když je uložili do bezpečí, vrátili se pro oslíkův náklad a pro kozu.

Mašukulumbové z vesnice Galulonga se během jejich nepřítomnosti chystali k tomu, že muže z Holubovy expedice zabijí a jejich hlavy nabodnou na kůly. Dne 2. srpna roku 1886 vtrhli do tábora a začali drancovat a trhat Holubovy deníky; ten se naštěstí včas vrátil, snažil se vyrvat jim svoje poznámky, a když se ho dva z nich snažili kvůli tomu zabít, vzala paní Růžena do ruky pušku a oba zastřelila.

Krátce po drancování (při němž Evropané naštěstí nepřišli o své zbraně) se v Galulonze rozšířila nemoc, na niž černoši začali hojně umírat; důvodem byly léky, které spolykali, neboť je považovali za mocné kouzelné prostředky zajišťující štěstí a zdraví. *„Nalezli tinkturu belladonnae, dávivý ořech, opiové kapky, digitalis, morfum, opium, santonin, a o to vše se rvali jako o vzácný poklad. Největší poptávka byla po obsahu velké cínové láhve, obsahující arsenik... Bylo ho šest kilogramů a v několika minutách byl sněden.“*

Po tomto řádní domorodců našli členové výpravy v táboře pouze *„několik svíček, několik bot, krabičku s padesáti náboji a pět deníků. Kozy a oslíci byli mrtví“*; naštěstí ve vesnici objevili dalších devět, podle Mašukulumbů bezcenných deníků, boty, psací papír, mapu a nějaké drobnosti. Na místě zanechal Holub několik balíků s kartounem, o které se část černochů poprala, zatímco ti zbylí Evropany pronásledovali. Na začátku bažiny obklopili výpravu, takže Holubovi nezbývalo než dát povel ke střelbě, která domorodce zaskočila. Další černí bojovníci čekali za bažinou, ale i je výstřely polekaly.

Slunce nemilosrdně pánilo, Evropanům otékaly nohy pokryté bolestivými rankami a zdolávala je žízeň; když bylo nejhůře, zahlédl Holub krkavce, jenž zapadl *„mezi trávu. Snad je tam voda, snad se pták přilétl napít. Když se k tomu místu dobelhali, našli skutečně vodu, i když to byla jen malá mělká louže, teplá a bahnitá, ale přece jen jim zachránila život.“* Zbývalo překonat znovu řeku Luenge (Kafue) plnou krokodýlů, ale naštěstí našli v rákosí ukrytý člun, který je k ránu postupně převezl na druhý břeh.

I když Holubův **pobyt mezi Mašukulumby** skončil již koncem srpna roku 1886, přivezl domů mnoho etnografického materiálu a některé africké státy z jeho deníků čerpají dodnes informace o životě svých předků, které český cestovatel podrobně zaznamenal jako první na světě.

Roku 1889 chtěl odjet na svoji třetí cestu do Afriky, ale sil mu ubývalo a naopak zdravotních potíží přibývalo (trpěl mimo jiné nespavostí, takže

usínal maximálně na čtyři hodiny), a proto musel zůstat pouze **u nesplněného přání**. Zemřel ve svých 55 letech ve Vídni, kde je také pochován. Je možná trochu paradoxní, že o pouhé dva roky později, tedy roku 1894, byla dokončena železnice vedoucí k řece Zambezi, která se zanedlouho protáhla až do jižního cípu Belgického Konga. Těžko říci, kolik cestujících vědělo, co všechno v těchto místech prožil jeden český cestovatel milující Afriku.

Zážitky z africké výpravy poznamenaly i paní Růženu, kterou budily hrůzné sny o tom, jak černoši vraždí jejího muže. Po jeho odchodu na věčnost žila se svou sestrou ve Vídni, kde ji roku 1957 navštívili Miroslav Zikmund a Jiří Hanzelka; dožila se úctyhodných 93 let a v závěti odkázala památku na manžela městu Holicím, kde se narodil.

AMERIKA

SVĚTADÍL, Z NĚJŽ KOLUMBUS OBJEVIL POUZE MALOU ČÁST

Kryštof Kolumbus se sice stal, jak známo, objevitelem Ameriky, ale nutno dodat, že přistál a pohyboval se především u ostrovů roztroušených podél východního pobřeží dnešní Střední Ameriky. Jižní a Severní Ameriku poznávali evropští přistěhovalci později a používali k tomu metody odpovídající jejich naturelu.

Papežská dělení

Ještě než necháme Kolumba doplout k cíli, řekneme si pár slov o opravdu svérázné hranici táhnoucí se Atlantským oceánem, po němž se jako **první plavili Portugalci** snažící se nalézt cestu do Indie*.

* Indie lákala již portugalského krále Jana I. (1385–1433), jenž hodlal nikoliv šířit do Asie křesťanství, nýbrž chtěl podpořit obchodní zájmy své země poté, co Arabové a Turci způsobili zhroucení evropského obchodu s Orientem. Otcův postoj převzal jeho třetí syn, portugalský princ Jindřich (1394–1460), jehož v 19. století proslavil přídomek

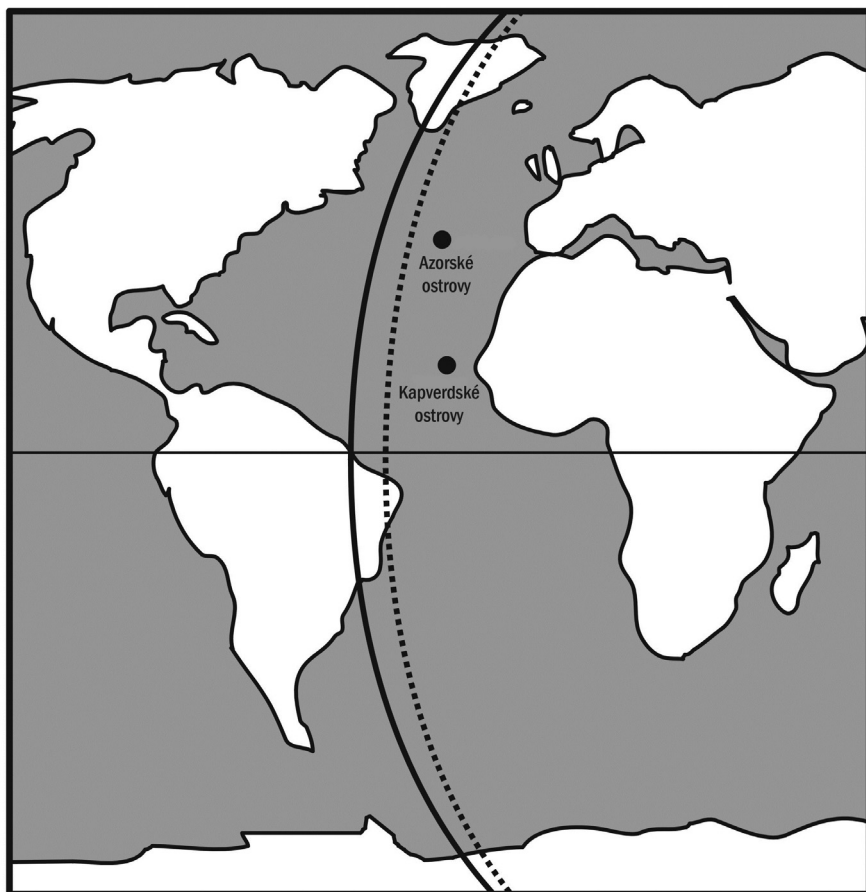
Plavec či Mořeplavec, i když sám se nikdy po moři neplavil, nýbrž „pouze“ inicioval a podporoval objevitelské cesty i hledání zdrojů asijského bohatství.

Portugalští námořníci nejprve pluli při hledání cesty do Indie po Atlantiku podél západního pobřeží Afriky, ale roku 1500 údajně zanesla bouře lodi jejich mořeplavce Pedra Álvarese Cabrala (1467–1520) na pobřeží Jižní Ameriky, což se označuje za datum založení portugalské kolonie známé pod názvem Brazílie. Podle některých badatelů však Cabral zamířil k Jižní Americe záměrně; Portugalci prý totiž o existenci amerického kontinentu věděli buď ještě před podepsáním smluv o dělení Atlantského oceánu (viz níže), nebo od roku 1498, kdy zde údajně přistál portugalský kartograf Duarte Pacheco Pereira (1460–1533).

Když začali Atlantik využívat i **Španělé**, stali se příslušníci obou království objevitelskými rivaly absolvujícími řadu vzájemných šarvátek. To se ovšem ani za mák nelíbilo římskokatolickým papežům, neboť šlo o dvě významné katolické mocnosti, které měly podle nich žít v bohuľibém přátelství. Vydali proto v druhé polovině 15. století postupně několik papežských* bul, které měly zabránit zásadnímu ozbrojenému portugalsko-španělskému střetu. Zvolili si k tomu vsutku neobvyklý způsob: rozdělili Atlantský oceán na dvě části hranicí, odborně zvanou demarkační linie.

* Za vysvětlení stojí nesporně odpověď na otázku, jakým právem mohli římskokatolíciť papeži rozdělovat zeměkouli mezi světské panovníky. Toto právo opírali o víru, kterou církev šířila již od 13. století. Podle ní byl Ježíš uznán králem celého světa a zmíněné právo udělovat jeho části panovníkům přenesl na nejvyššího zástupce boha na zemi – svatého Petra, prvního římskokatolického papeže, po němž je přebírali jeho nástupci.

Výsledkem dlouhých jednání byla Tordesillaská smlouva, podepsaná roku 1494 ve španělském městě Tordesillas z iniciativy papeže španělského původu – Alexandra VI. (1492–1503). Demarkační linie vedla „od pólu arktického, tj. od severu, k pólu antarktickému, tj. na jihu“ asi 480 km na západ od Azorských a Kapverdských ostrovů a stanovila, že „všechny

Málo známá papežská dělení

ostrovů a pevniny již objevené i ty, které budou objeveny na západě (...) od“ ní, budou patřit Španělsku.

Portugalsko získalo pevniny ležící na východ od této linie, a to včetně Afriky a budoucích asijských držav. Po čase další papežská bula posunula zmíněnou demarkační linii dále na západ do vzdálenosti asi 1 770 km od Kapverdských ostrovů. Při pohledu na mapu snadno zjistíme, že díky

tomuto papežskému dělení připadl Španělsku americký kontinent, „čarovný, neznámý a nesmírně bohatý svět, o němž nikdo nevěděl“, z nějž Portugalsko ovládalo pouze malou část východního území dnešní Brazílie. Ostatní země, které měly rovněž záslusk na americké území, tedy Anglie, Francie a Nizozemí, tuto smlouvu (jejíž platnost skončila roku 1750) nikdy neuznaly.

Mstící se hodní hostitelé

Některé prameny tvrdí, že americký kontinent byl objeven náhodně, jelikož Kolumbus (1451–1506) věřil, že míří po západní mořské cestě* do Indie; proto také nazval tamní obyvatele výrazem Indios (česky indiáni). Jiné zdroje ale prosazují názor, že zmíněná asijská země se stala pouze „zástěrkou“ skutečného „amerického“ cíle Španělů, jenž byl předem jednoznačně dán a o němž neměl nikdo vědět – samozřejmě kromě španělských panovníků**. Oficiální prameny obsahovaly pouze nicneříkající poznámku, podle níž se Kolumbus chystal „do určitých končin oceánu v královských službách“.

* Při plavbě do této asijské země se prý Kolumbus řídil mapou florentského učenice Paola del Pozzo Toscanelliho (1397–1482), jenž již roku 1474 zaslal do Lisabonu dopis s mapou, na níž byla údajně zachycena cesta do Ameriky; jedno vyobrazení mapy přiložil k onomu dopisu a druhé prý zaslal Kolumbovi. Řada autorů však jednoznačně odmítá, že by Kolumbus podle ní plul, neboť zmíněný Florentčan se kromě jiného mýlil v odhadu vzdáleností i o několik tisíc kilometrů. Obdobných map vzniklo povícero, ale ani v jejich případě nelze bezpečně prokázat, že se jimi Kolumbus řídil. Na Kolumbovy zápisky nebylo možno se podle historiků příliš spoléhat, protože se z nich zachovalo relativně málo. Originál deníku prý záhadně zmizel již za jeho života a zbylo z něj pouze pár stránek, které skončily v rukou španělských panovníků a byly prohlášeny za tajné; naštěstí podle J. Duffaka (viz Literatura) byly podstatné části deníku opsány.

** Šlo o královnu Isabelu I. Kastilskou (1474–1504), provdanou roku 1469 za Ferdinanda II. Aragonského (1479–1516). Dodejme, že spojením Kastilie a Aragonie vzniklo Španělsko, k němuž patřily i Sicílie, Sardinie a Baleáry.

Ať tomu bylo tak či onak, jisté je, že roku 1492 přistál Kolumbus jménem Španělska u ostrovů lemuujících východní pobřeží dnešní Střední Ameriky se třemi loděmi: Niňou, Pintou a Santa Mariou.

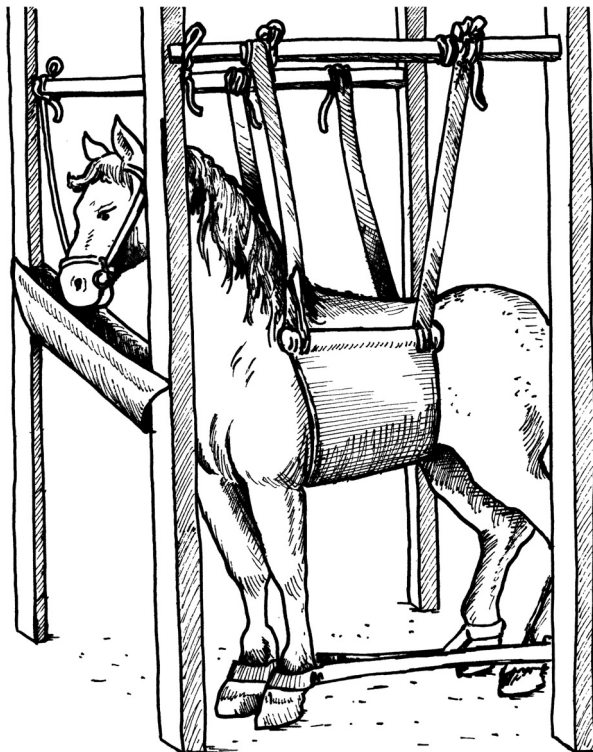
O prvních, dobronzovala opálených lidech*, které zde uviděl, Kolumbus roku 1493 napsal, že *„jsou bezelstní a se svým majetkem nakládají tak marnotratně, že kdo to neviděl, neuvěří. Cokoli by měli a člověk by o to požádal, nikdy neřeknou ne: nejspíš tu osobu vybědnou, aby se o tu věc podělili, a projevují při tom takovou lásku, jako by dávali své srdce. Spokojí se s jakoukoli maličkostí, kterou jim člověk dá, ať jde o cokoli (...) Oni pevně věří, že já, tyto lodě a moji lidé přicházíme z nebe (...) ne snad proto, že by byli nevědomí, naopak jsou velice inteligentní a umějí se plavit po všech těchto mořích“.*

* K těmto obyvatelům si řekněme, že část španělských kartografů a teologů je zpočátku považovala nikoliv za lidské bytosti, nýbrž za mluvící zvířata. Podle některých vědců, k nimž se hlásil německý přírodovědec Alexander von Humboldt (1769–1859), pocházeli ze starého Egypta a do Ameriky přišli počátkem 1. tisíciletí př. n. l. Jiní odborníci tvrdili, že se zmínění domorodci objevili v Americe v době asi 12 až 13 000 let př. n. l., když následovali migrující lovnou zvěř mířící na nový kontinent přes Beringovu šíji nacházející se v místech, kde je dnes Beringův průliv.

Indiáni se zpočátku takto přátelsky chovali přesto, že nechápali, co ti podivní lidé na jejich území zděděném po předcích pohledávají. Když se však běloši začali chovat jako páni této části Ameriky, došla jim trpělivost a začali „hosty“ zabíjet*.

* Jelikož v prosinci 1492 narazila zásobovací loď Santa Maria na mělčinu, a tudíž nebyla schopna plavby, tamní indiánský náčelník dovolil, aby si zde 39 Kolumbových námořníků založilo první osadu La Navidad (Vánoční). Muži dostali k dispozici od Kolumba nejen osivo, ale i lékaře, krejčího a řadu „mořských“ odborníků jako tesaře ovládajícího stavbu lodí, vysmolovače, dělostřelce či bednáře. Při své další výpravě však našel Kolumbus osadu vypálenou a námořníky mrtvé.

*Takto převáželi
do Ameriky přes moře
Španělé své koně.*

Španělé na to zareagovali ukrutnostmi, jimž Kolumbus nedokázal zabránit, a navíc prý na jednom z obsazených ostrovů zavedl daň ze zlata, jejíž plátci museli nosit na krku zavěšené mosazné či měděné mince.

Dominikánský **kněz Bartolomé de Las Casas** si v této souvislosti neodpustil na adresu Evropanů poznámku: „*A doprostřed tohoto lidu beránčího, prostého a tělesně slabého vpadli jsou obrnění, ozbrojení naši Španihelé a počínají si jako vlci, lvi nebo tygrové krutí v ovčinci.*“ Brali jim ženy a děti, připravovali je o jídlo a některé „*udřeli k smrti ve skalách při hledání pokladů pro Španihely. Neboť lid domorodý jest náтуры slabé a k těžké práci, natož o hladu a trýznění, veskrze nezpůsobilý.*“ Navíc prý byli zvyklí žít ve stínu lesů a nikoliv na sluneční výhni. Nebylo divu, že nenávisť k bělochům přecházela z jedné indiánské generace na druhou.

Domorodce děsilo nejen bezohledné chování Španělů, ale i pohled na jejich koně, které považovali za dvojzvířata, jež se neuvěřitelně rychle rozmnožují a hrozí, že indiány rychle přemohou; za rozmnožování totiž považovali to, že jezdec z koně seskočil.

Směr jih!

Kolumbus při svých výpravách tvrdošjně bloudil po karibských ostrovech, a i když jeho námořníci dopluli k ústí jihoamerické řeky Orinoko (a k pobřeží Střední Ameriky), tamní pevniny neprozkoumali. Velký ohlas v Evropě však vzbudili kartografové, kteří ke konci* Kolumbova života zachytili pobřeží Jižní Ameriky** od Venezuely k brazilskému zálivu Guanabara (u dnešního města Rio de Janeiro), což podle nich naznačovalo, že tato pevnina bude překvapivě rozlehlá.

* Při své poslední výpravě na americký kontinent se Kolumbus zachránil před smrtí díky zatmění Měsíce. Když byl zřejmě i s posádkou zajat a odsouzen k trestu smrti, využil údajně toho, že věděl o blížícím se zatmění Měsíce a věznilům pohrozil, že nedají-li jemu a jeho lidem najíst, za trest jim Měsíc vezme. Domorodci tomu zpočátku nevěřili, ale když zatmění začalo, zpanikařili a prosili, ať jim Měsíc vrátí; pochopitelně jim to slíbil, a tak dostali najíst a nakonec byli propuštěni na svobodu.

** Tato jižní část amerického kontinentu patřící Španělům a Portugalcům dostala název „Latinská“, neboť se v nich dodnes používají jazyky vycházející z latiny.

Informace o tom, že Jižní Amerika je zároveň nepředstavitelně bohatá, dodali středoameričtí domorodci. Brzy totiž přišli na to, co vlastně bílí muži hledají, a tak jim vyprávěli o nesmírně bohaté říši na jihu. Argumentovali tvrzením, že svatého těla tamních panovníků se nesměl dotknout žádný oděv, a tak si prý před každoročními slavnostmi lehali nazí do zlatého prachu, aby je kněží pozlatili a oni se stali zlatými muži neboli el Dorado*.

Na jih se nejprve vydávaly malé výpravy Evropanů, jejichž poznatků

a zkušeností využili nechvalně známí španělští conquistadoři (dobyvatelé), kteří se mezi lety 1519–1567 zmocnili obrovských území Jižní a Střední Ameriky**.

* Eldorado je považováno za bájnou zemi, respektive za zveličenou pověst líčící nejprve říši Čibčů, nacházející se na území dnešní střední Kolumbie, a později říši rozloženou v Amazonii.

** Bohužel indiáni neměli mnoho šancí si svá domovská území udržet. Nejenže umírali na evropské nemoci jako spalničky či neštovice, ale k obraně měli pouze oštěpy, šípy, praky, sekery a štíty z buvolí kůže. Roli tu také hrála „ohnivá voda“ neboli alkohol, který pomáhal indiány přemoci a později sloužil jako nejlákavější platidlo amerických obchodníků s kožešinami. Tvrzení, podle něž se indiáni s těmito nápoji seznámili díky Evropanům, je ovšem chybné; znali je již v předkolumbovské době, ale popíjeli je přý pouze při náboženských obřadech.

Hernán Cortés* (1485–1547) dobyl říši **Aztéků**, založenou původně v dnešním severním Mexiku a rozrůstající se v 15. století o násilně připojená sousední města, která Aztékové čile zabírali.

* Prvním Evropanem, který se setkal s kakaovými boby, byl sice zřejmě roku 1502 při své čtvrté plavbě Kryštof Kolumbus, ale nijak ho nezaujaly. Cortés měl však roku 1519 možnost sledovat, jak si na nápoji z nich pochutnával aztécký panovník Montezuma II. (1502–1520), a odvezl několik bobů do Evropy jako dar pro svého, tedy španělského krále Karla V. (1519–1556). Nápoj z nich připravený zpočátku nevyvolal valné nadšení, ale když do něj vznešení mlsalové po svaření nastrouhané kakaové hmoty ve vodě či mléce začali přidávat třtinový cukr a pili ho příjemně teplý, rychle si ho oblíbili.

Proslulým conquistadorem se stal také **Francisco Pizarro** (1478–1541), jenž se zaměřil na říši **Inků***, rozkládající se v oblasti And dnešního Peru, jejíž rozlehlé impérium, zahrnující i sousední kmeny, vznikalo v letech

1438–1471. Zmíněný Španěl využil vnitřních inckých rozbrojů a dobyl tuto říši roku **1532**.

* Inkové využívali v boji pomůcku zvanou bolas, což byla vrhací zbraň, zhotovovaná z řemene nebo šňůry, na jejichž koncích byly kožené vácčky, do kterých byly zašity kamenné koule. Jediným inckým útočištěm proti Evropanům bylo jejich město Machu Picchu, vybudované z kamene v Andách a ukryté tak dobře, že bylo objeveno teprve roku 1911.

Úspěchy španělských conquistadorů vyvolávaly mezi Španěly usazenými na ostrovech Karibiku obrovské nadšení a nebylo divu, že přilákaly nové expedice, které se zajímaly i o jižní část Severní Ameriky (viz níže).

U východního pobřeží **portugalské části dnešní Brazílie** (vymezené výše zmíněnými papežskými bulami) přistál sice roku 1500 již zmíněný Portugalce Pedro Álvares Cabral, označovaný často za objevitele tohoto území, ale Portugalce tato událost příliš nezaujala. I nadále se totiž soustředili především na Indii, zatímco Ameriku považovali maximálně za možnou zastávku při plavbě na asijský východ. Navíc zdejší vnitrozemí nikoho nelákalo: tvořila je vlhká a horká nížina, před horstvem tyčícím se nedaleko pobřeží a ohraničujícím mohutnou náhorní planinu bujel neprostupný prales a domorodí obyvatelé byli nepřátelsky naladěni. Do vnitrozemí se Portugalci odvážili teprve později, kdy roku 1565 založili osadu, z níž vyrostlo dnešní město Rio de Janeiro.

Málo známou součástí kolonizace portugalské části Jižní Ameriky byl příchod prvních jezuitů, kteří zde hodlali od roku 1552 šířit mezi obyvateli křesťanství a učit je lepšímu hospodaření a řemeslům. Zdejší statkáři ale považovali chudé původní obyvatele za otroky a jezuitským záměrům nepřáli, takže příslušníci tohoto římskokatolického řádu odešli na španělské území v dnešní Paraguayi. Dodejme ještě, že díky jezuitům byl v Brazílii platný od roku 1570 zákon zakazující zotročování indiánů, který ale statkáři nebrali vážně a dál tuto levnou pracovní sílu naháněli.

Lákající sever, ohnivý oř a ochránci přistěhovalců

Poté, co Španělé došli k závěru, že Jižní a Střední Amerika jim již nenabídnou další bohatství, obrátili svoji pozornost k Severní Americe. Mířili nejprve do jihozápadní severoamerické části (dostali se až do Kalifornie), a když nepochodili, zkoušeli štěstí jinde; roku 1539 zamířili mimo jiné na východoamerickou Floridu.

Ve zdejších oblastech, kde Španělé neměli vlastní osady, začali své kolonie zakládat počátkem 17. století zejména **Angličané, Francouzi a Nizozemci**, mezi nimiž ti prvně jmenovaní získali postupně jednoznačnou většinu. Roku 1607 vyslali na území dnešních Spojených států amerických kapitána **Johna Smitha*** (1580–1631), který pro severovýchodní část dnešních USA použil jako první označení **Nová Anglie**.

* Tento muž věřil v možnost žít s indiány v míru a porozumění a byl rozhodnut řídit se slovy svého, tedy anglického krále Jakuba I. (1567–1625), která zněla: „*Běloši mají indiány posílat do škol, vzdělávat je v křesťanském náboženství.*“ Bohužel myšlenka na přátelské soužití skončila jako utopie a podle Miloslava Stingla (*1930; viz Literatura) se brzy ukázalo, že „*první indiánští bojovníci vstoupí na válečnou stezku*“. Došlo k tomu roku 1622, kdy dobyli 73 z jedenaosmdesáti bělošských anglických osad zřízených ve Virginii a zabili 350 osadníků, což bývá označováno za první skutečnou indiánskou protibělošskou válku. Přesto zájem Angličanů o stěhování do Ameriky narůstal.

Ve stejném období zahájili také **Francouzi** budování severoamerických kolonií, z nichž části se později zmocnila Velká Británie*, a Nizozemci si založili **Nové Nizozemí**, na jehož území, konkrétně v údolí řeky Hudson, začalo mimo jiné roku 1625 vyrůstat město Nový Amsterdam, dnešní New York**.

* Království Velké Británie existující v letech 1707 až 1801 vzniklo sloučením Anglického a Skotského království. Roku 1801 se spojila Velká Británie a Irsko, a vzniklo Spojené království Velké Británie a Irska.

****** Nové Nizozemí sice získali roku 1674 Angličané, ale většina zde usazených Nizozemců zde žila i nadále a my z této části americké historie většinou známe především koupi a přejmenování Nového Amsterdamu na New York, k němuž došlo roku 1664. Tento nový název měl připomínat Jakuba II. (1685–1688), vévodu z Yorku a Albany (bratra anglického krále Karla II. Stuarta), jenž při své cestě do Ameriky zmíněné nizozemské město zabral.

New York patřil Britům do roku 1783, roku 1790 měl 34 000 obyvatel, ale již v roce 1810 se stal největším městem Unie (viz níže) s téměř sto tisíci obyvatel a roku 1860 zde žilo asi 814 000 lidí. Vyrůstaly tu mimo jiné moderní obchodní domy a zařízení rychlého občerstvení a dopravu zajišťovaly nové prostředky městské hromadné dopravy jako omnibusy, metro a předměstské vlaky.

Do roku 1773 vzniklo na východním pobřeží **13 britských kolonií**, jež se staly základem budoucích USA. Bráno od severu k jihu šlo tehdy o New Hampshire, Massachusetts, New York, Rhode Island, Connecticut, Pensylvánii, New Jersey, Delaware, Maryland, Virginii, Severní Karolínu, Jižní Karolínu, Georgie.

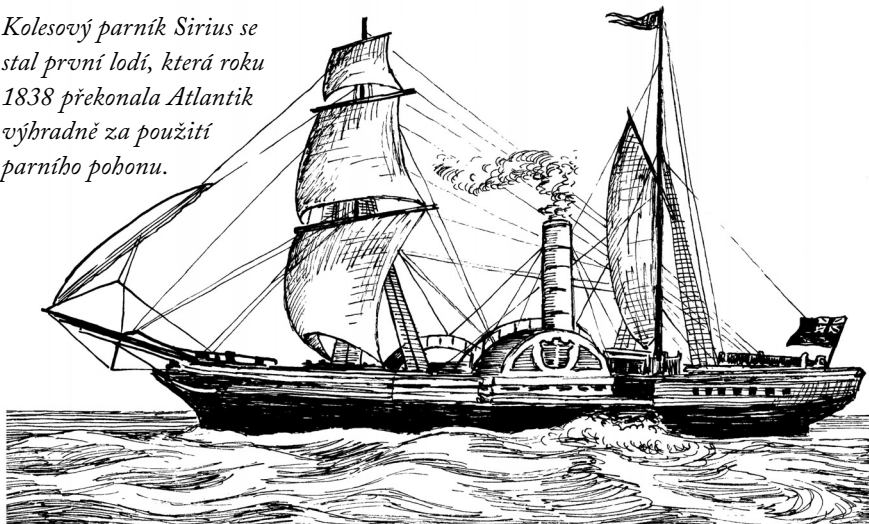
Mapa zachycující státy, které založily United States of America.

Jižní Karolínu a Georgii. Zásahy mateřské země do života oněch kolonií však vedly k tomu, že roku 1775 vypukla mezi nimi a Velkou Británií otevřená válka a že dne 4. července 1776 byly Deklarací nezávislosti vyhlášeny **Spojené státy americké** neboli United States of America, zkráceně Unie, jejichž prvním prezidentem se stal na léta 1789–1797 George Washington.

Další fáze rozmachu USA spočívala v tom, že roku 1803 odkoupily od Francie Louisianu a roku 1819 od Španělska Floridu, na Mexiku si vybojovaly Texas a Kalifornii a roku 1867 získaly od Ruska za sedm milionů dolarů Aljašku*.

* Pro Američany to byla koupě nečekaně výhodná. Jednak se ukázalo, že na Aljašce je kromě lesů, kožešinové zvěře a ryb obrovské množství nerostných surovin, ropy a zemního plynu, a roku 1898 bylo u aljašského města Nome dokonce objeveno zlato. Za zmínku nesporně stojí, že 80 % zlatých odličků získaných za prodej Aljašky se do Ruska nikdy nedostalo. Byly sice naloženy na americkou loď, ale ta se i s nákladem za dosud neobjasněných okolností potopila v Baltském moři.

Kolesový parník Sirius se stal první lodí, která roku 1838 překonala Atlantik výhradně za použití parního pohonu.

Svoji významnou roli sehrálo počátkem 19. století také zrychlení lodní dopravy přes „velkou louži“ a zřízení pravidelného lodního spojení z Bristolu do New Yorku, k němuž došlo roku 1838.

Zatímco na území tehdejších USA byl soustředěn veškerý obchod, rozvíjela se tu průmyslová výroba i doprava včetně válečného loďstva a vyrůstala zde velkoměsta, území* ležící západně od onoho nového soustátí zůstávalo nevyužité. Proto USA začaly nutit evropské přistěhovalce, aby se tam stěhovali.

* Toto území patřilo asi do roku 1840 indiánům. V této souvislosti si řekneme pár slov o **Divokém západě**, což je pojem, který zdaleka ne všichni dokážeme geograficky definovat. Podle historiků šlo v 19. století o vágně vymezené území rozložené přibližně mezi řekou Mississippi a pobřežím Tichého oceánu, které na severu sousedilo s Kanadou a na jihu s Mexikem.

Na západ mířili zejména otcové s rodinami v bachratých vozech tažených volskými spřeženími a všechny trápilo vedro, všudypřítomný prach i neustálý strach z nečekaného nebezpečí. Mnozí k vysněnému cíli nedorazili: někteří zabloudili, další zemřeli hladem či vysílením a jiní se stali obětmi volně žijících zvířat či zmíněných indiánů*.

* Postavení indiánů se stále zhoršovalo a oficiální cestou se jejich situace řešila jen velmi pomalu a líknavě. Roku 1824 vznikl Úřad pro indiánské záležitosti (Bureau of Indian Affairs) při ministerstvu války a roku 1849 se indiánů ujalo ministerstvo vnitra. Podle Pavla Gryma (viz Literatura) „*ustanovení komisaři se však většinou sami obohacovali na úkor indiánů a neučinili nic pro to, aby je pochopili a chránili. Jen někteří se snažili indiánům poctivě pomáhat a bránit jejich zájmy, takových však bylo málo, a nenávisť na obou stranách proto stále rostla*“. Roku 1871 přestaly USA považovat indiány za národ (občanská práva dostali až roku 1924), čímž začala jejich genocida (vyvražďování) a zahánění do rezervací. Byli zatlačováni do hor a koncem 19. století tvořili pouze osamocené a nesnadno přežívající skupinky.

Západoamerická lákadla však byla příliš silná: úrodná půda, lovná zvěř jako bizoni, medvědi, panterí či losi a nerostné bohatství – zejména stříbro, uhlí a měď, k nimž navíc přibylo v polovině 19. století zlato, objevené u západoamerické řeky Sacramento* a jejích přítoků. Přistěhovalci se nedali odradit ani tím, že cesta přes americký kontinent od východního k západnímu pobřeží mnohdy trvala až sedm měsíců.

* **Zlatá horečka** na Sacramentu začala tím, že koncem ledna 1848 se James W. Marshall (1810–1885) rozhodl postavit na statku kapitána Johna Augusta Suttera (1803–1880) náhon pro vodní pilu u American River, nepřilíš významného přítoku zmíněné řeky. Když Marshall ukazoval kapitánovi drobné kousky zlata, které našel při kopání náhonu, věřili oba, že jde jen o šťastnou náhodu. Jenže o pár dní později byly nalezeny další valouny, zpráva se rychle rozkřikla a do okolí Sutterova statku začaly mířit proudy zájemců o třpytivý kov, mezi nimiž nechyběli ani zlatokopové ze zámoří. Nastal boj nejen o zlato, ale také o život, protože poctivci se tu střetávali s různými podvodníky, ochotnými pro kousek zlata i zabíjet. Kromě toho pravidla nařizovala, že právo na pronajatý pozemek ztrácel každý, kdo nerýžoval tři dny, takže bylo nutno i ve velkých mrazech proprat alespoň mísu písku. Mnoho lidí sem spěchalo tak rychle, že si nestačili nakoupit základní potřeby, jejichž ceny zde vyhnali obchodníci do závratných výšek, a zákazníkům tudíž trvalo dlouho, než za ně zaplatili těžce získaným zlatem. Zatímco v roce 1848 zde pracovalo asi 400 přistěhovalců, postupně se jejich počet zvýšil na více než sto tisíc.

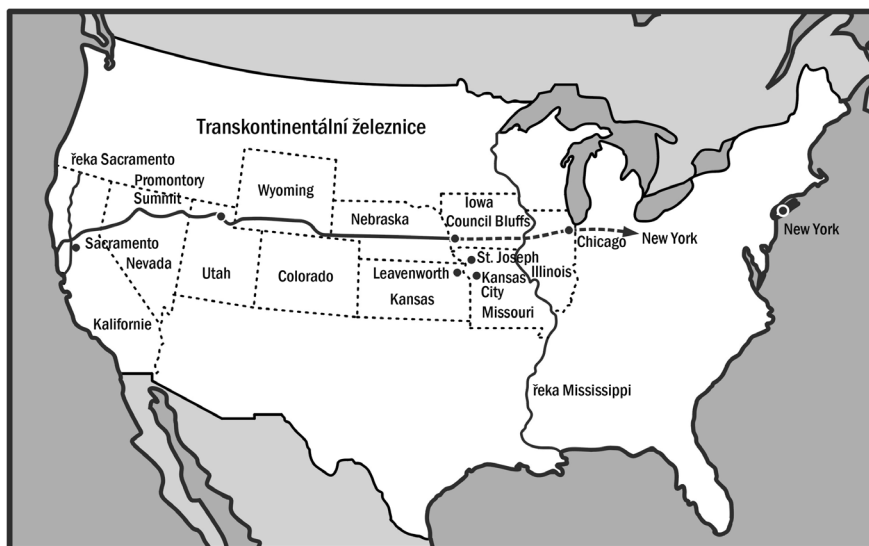
Bylo nad slunce jasné, že všechno bohatství, které nabízelo západní pobřeží dnešních Spojených států amerických, bude nutno dopravit na průmyslový východ, čemuž měla posloužit nově zbudovaná **Transkontinentální železnice***.

* V USA byly první takzvané podnikové trati parní železnice zprovozněny roku 1826 a zpočátku na nich jezdily lokomotivy importované z Velké Británie. Za první veřejnou americkou pravidelně využívanou parní trať se označuje ta, na níž byl zahájen provoz 24. prosince 1830. Se svými 219 km se stala tehdy nejdelší na světě, vedla v jižní části

USA (podél řeky Savannah oddělující Jižní Karolínu a Georgii, mezi městem Augusta a přístavem Savannah), a navíc na ní jezdila i první v USA vyrobená lokomotiva. Pro tamní železnice byly typické salonní vagony připojované na konec vlaku, k nimž patřila zastřešená vyhlídková plošina.

Zmínku si zaslouží i americká nákladní železniční doprava. Vlaky vozící na východ USA přírodní bohatství i zemědělské výtěžky prý bývaly dlouhé až 1 km, provozovaly je různé železniční společnosti, pro dopravu živých zvířat byly dodávány speciální dobytčí vagony a v polovině 70. let 19. století začaly první chladiřenské vagony dodávat z Illinois čerstvé jahody.

O její stavbě se rozhodlo roku 1862, kdy Kongres přijal a prezident Abraham Lincoln (1861–1865) podepsal „Pacific Railroad Act“, stanovující mimo jiné, že díky státním dotacím přijde v bezproblémovém terénu jeden kilometr dokončené trati na 10 000 dolarů, ve vyšších polohách na dvojnásobek a v horách na 30 000 dolarů.

Na této trase byla vybudována americká Transkontinentální železnice.

Trať se budovala z obou stran. Západní část, zadaná především čínským dělníkům, vedla z kalifornského Sacramenta přes Skalnaté hory, zatímco východní, zaměstnávající zejména Iry, vyšla od Council Bluffs na hranicích Iowy a Nebrasky, kde navazovala na již existující železniční trať přes Chicago do New Yorku. Koleje obou částí se propojily v Promontory Summit v Utahu 10. května 1869.

Stavitelé železnice byli opravdu hrdiny, protože i je ohrožovala divoká zvěř, lupiči a indiáni*, jimž železnice mimo jiné narušila pastviny a zapříčinila úbytek zvěře, jež byla důležitou součástí jejich jídelníčku. I když trať nepřetržitě střežily vojenské hlídky, často museli dělníci odhodit nářadí a vzít do ruky pušky.

* Indiáni se proti obrovskému supícimu „Kouřícímu hadovi“ bránili nejprve tím, že chytali do lasa komíny parních lokomotiv a na vagony stříleli velké množství šípů. Když však zjistili, že obojí se mívá účinkem, zvolili jiný způsob: začali vykolejovat vlaky tím, že na trať vršili hromady kamení či těžké kmeny stromů, nebo rozebírali a odnášeli desítky metrů kolejí ihned poté, co daný úsek dělníci dokončili.

Jednoduché nebylo ani zásobování najatých pracovníků vodou a jídlem, a proto vznikl nápad chytat a porážet v okolí se pasoucí bizony, představující čerstvou stravu, kterou nebylo nutno dovážet zdaleka. Stopováním a vyhledáváním stád i odstřelem a rozčtvrcením předepsaného počtu kusů byl pověřen **Buffalo Bill** (1846–1917), vlastním jménem **William Frederick Cody**, jenž musel denně dodat 12 takto připravených bizonů. (Šlo o začátek masového vybíjení těchto zvířat, jež skončilo tím, že střílet je sem později jezdili lidé pouze pro zábavu.)

Buffalo Bill byl jedním z těch, kteří chránili přistěhovalce před indiány. Po smrti otce se roku 1857 přihlásil jako člen stráže doprovázející kolony mířící na západ, neboť měl pověst vynikajícího stopaře, lovce a střelce, a roku 1860 nastoupil do služeb firmy zvané Pony Express*, zaměstnávající 80 jezdců a 400 koní, která urychlovala dopravu dopisů a peněz přes prérii a hory. Zatímco volské spřežení bylo schopno doručit zásilky na západ během několika měsíců, jezdci Pony Expressu dokázali zvládnout trasu

mezi městem St. Joseph v Missouri a Sacramentem v Kalifornii, dlouhou téměř 2 000 km a zahrnující 190 stanic, za devět či dokonce osm dní – pokud se samozřejmě nevyskytly nečekané překážky. Firma navíc sázela na to, že osamělý jezdec je schopen pronásledovatelům snáze uniknout.

* Před přijetím k firmě museli jezdci složit přísahu následujícího znění: „*Nebudu klít, nebudu požívat opojné nápoje, nebudu vyhledávat hádky a spory, budu jednat čestně a svěřený úsek zdolám i za cenu života ve stanoveném čase.*“ S sebou si muži vozili suchary, špek, polní lahve s vodou a na svoji obranu střelnou zbraň a k sedlu si zavěšovali čtyři kožené brašny (zvané mochyly) se zásilkami vážícími asi 15 kg. Museli tryskem ujet vzdálenost 20 km k nejbližší stanici, kde si vyměnili koně. Jejich plat činil 25 dolarů týdně, což byl dvojnásobek průměrného platu dělníka.

Pony Express sloužil k plné spokojenosti do října 1861, kdy byla zprovozněna transkontinentální telegrafní linka; trasu, po níž jezdili koně této firmy, v budoucnu víceméně kopírovala výše zmíněná železniční trať.

Indiáni Buffalo Billa zčásti nenáviděli a zčásti obdivovali, byť i on tvrdil, že „mrtvý indián – dobrý indián“. Dali mu přezdívku **Pa-has-ka neboli Dlouhovlasý náčelník**, neboť nosil po indiánském zvyku dlouhé vlasy. (Krátké vlasy indiáni považovali za projev zbabělosti.)

Jak však šel čas, tento divoký a neohrožený muž zphodlněl. Nejprve svolil, aby se mohl stát hrdinou více než čtyř set sešitových příběhů z Divokého západu amerického spisovatele Edwarda Zane Carrola Judsona (1821/23–1886), které prý Bill autorizoval a z nichž některé i sám napsal. Po smrti Judsona nastoupil na jeho místo Prentiss Ingraham (1843–1904).

Poté se Dlouhovlasý náčelník nechal přilákat na **divadelní prkna**, kde měl představovat sám sebe a své hrdinské kousky. I když hry postrádaly promyšlený scénář a děj připomínal velmi slabý „čajíček“, diváci byli zpočátku nadšeni a „hercům“ vše odpustili. A což teprve když se na jevišti objevili skuteční indiáni (nikoliv pouze na bronzovo natření běloši), a dokonce i živý medvěd! Po čase však Bill opustil i tato prkna a rozhodl se zrealizovat **grandiózní show**, kvůli níž požádal o spolupráci stovku zkuše-

ných jezdců a přemluvil několik tlup indiánů s tím, že představí „skutečný“ Divoký západ; i když v té době se už boj s indiány chýlil ke konci, lidé si události pamatovali, a tak se na představení jen hrnuli. Celkem tři roky jezdil Bill po celé zemi, indiáni tančili své tance a jezdili na divokých koních, střílelo se, dostavníky byly přepadány, bubny doprovázely indiánské kruté obřady, a na jevištích dokonce řádily divadelní stepní požáry či tornáda. Jelikož však amerických diváků výrazně ubývalo, nalodil Bill dne 31. května 1886 svoji show a odplul s ní na rok do Velké Británie. Do Evropy se vracel ještě několikrát, protože zde zvědavost diváků byla stále obrovská, a dokonce prý navštívil i české země; mimo jiné to bylo roku 1899 v Olomouci, Liberci, Brně a v Praze, kde jeho cirkus údajně vystupoval na ostrově Štvanice.

Ženskou bojovnicí proti indiánům byla pistolnice Martha Jane Canaryová, provdaná Burkeová, s přezdívkou **Calamity Jane** (asi 1852–1903), kterou dostala tato od pohledu mužatka proto, že podle pověřivých osadníků přivolávala svým zjevem neštěstí a smrt. Jinak byla vynikající střelkyně, která v tomto ohledu překonávala i muže, stála na straně zákona a střílela výhradně v sebeobraně; na důkaz toho nezastřelila jistého vraha na místě činu, ale dohnala ho – za pomoci řeznického sekáčku – k soudci. Jelikož se její rodiče stále stěhovali, vyrůstala Jane v pohraničních osadách či ve vojenských táborech a po jejich rozvodu se musela starat sama o sebe. Provdala se sice za montanského průmyslníka Charleye Burkea, ale žila s ním jen krátce. Po letech bojů proti indiánům, při nichž prokázala svoji odvalu i své bojové umění, jí však uniklo, že její sláva už vyšuměla. Začala vystupovat v kabaretu v Minneapolis, zúčastnila se zájezdu revue Buffalo Billa do Londýna, roku 1893 se objevila v zálesáckém cirkuse a od svých padesáti let prodávala vlastní životopis, z jehož každého výtisku dostávala 10 centů.

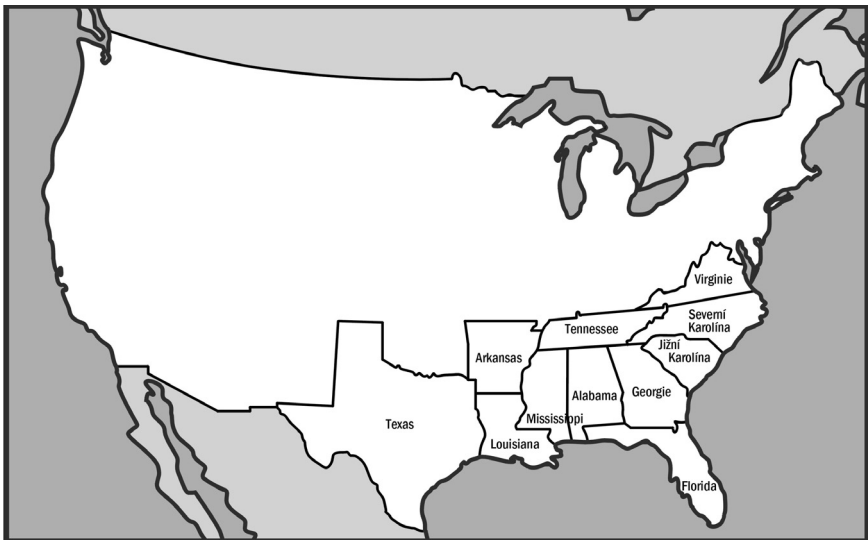
Otroci a John Brown

Využívání otroků existovalo v Americe již před přistáním Kryštofa Kolumba, ale tehdy ještě nemělo v ekonomické sféře příliš velký význam. Zpočátku (jak víme) zde pracovali coby otroci indiáni, ale od počátku 16. století je nahrazovali afričtí černoši, což byl stav trvající až do druhé poloviny 19. sto-

letí. Tyto importované pracovní síly byly využívány nejen na plantážích* v jižní části Severní Ameriky, na nichž se pěstovala cukrová třtina, bavlník, indigoovník, tabák a rýže, ale například i v dolech či v přístavech.

* Na plantážích cukrové třtiny pracovaly například v 18. století dvě třetiny afrických otroků, což zvýšilo evropskou spotřebu cukru, jehož cena díky levné pracovní síle klesala. Druhým rostlinným produktem, který se v Americe díky černým otrokům proslavil, se stala bavlna; k tomu došlo v roce 1793, kdy byl objeven postup, jak oddělit vlákno od semen a slupek. Díky tomu se Amerika (zejména Georgie a Virginie) stala světovou velmocí ovládající obchod s bavlnou.

Zisky otrokářů byly nepředstavitelně vysoké a podle některých historiků právě toto obchodování s živým „zbožím“ přineslo „do západní Evropy kapitál potřebný k radikální přeměně ekonomické a společenské struktury“.

Zde vidíme zakládající státy Konfederace.

Hnutí za zrušení otroctví (zvané abolicionismus) se šířilo po celém americkém kontinentě již od 18. století. Prvních úspěchů dosáhlo ihned po válkách za nezávislost Latinské, tedy Jižní Ameriky, které trvaly 20 let, odehrály se ve španělských koloniích a byly zaměřeny proti španělskému koloniálnímu režimu; uspělo nejprve ve státech, kde otrokářství nemělo velký hospodářský význam, jako byly Mexiko, Argentina, Uruguay a Chile.

Severní Ameriku rozdělilo otrokářství v polovině 19. století na dvě části – Sever a Jih. Když se americkým prezidentem stal Abraham Lincoln (1861–1865), bylo jasné, že otroctví nehodlá ihned zrušit (bránily mu v tom různé tlaky, které na něj byly vyvíjeny; učinil tak teprve roku 1863), ale ani neplánuje jeho rozšíření, což Jih velmi pobouřilo. Na to konto založili roku 1861 Jižané Konfederované státy americké neboli Konfederaci*, jejichž prvním a jediným prezidentem byl zvolen Jefferson Davis (1861–1865) a metropolí se stal Richmond (z nějž 23. března roku 1865 uprchli protagonisté knihy Julese Verna „Tajuplný ostrov“).

* V této souvislosti je nutné zdůraznit, že mapky na str. 37 a 45 zachycují výhradně výchozí stav, protože jednotlivé státy časem měnily své sympatie. Například Texas po svém vzniku vstoupil roku 1845 do Unie, ale v 60. letech 19. století se stal součástí Konfederace, přičemž část jeho obyvatel kritizujících otrokářství bojovala v unionistické armádě. Považuji za nezbytné upozornit i na to, že mezi státy Konfederace jsou také ty, které uvádím původně u Unie, tedy Virginie, Severní a Jižní Karolína a Georgie. I v těchto případech došlo během let ke změnám jejich postoje; uvědomme si, že Unie byla utvořena roku 1773 a Konfederace roku 1861, takže mezi vznikem těchto uskupení uplynulo 88 let.

Konfederace měla necelých 10 milionů obyvatel, z nichž asi 3,5 milionu tvořili otroci. Její hospodářství bylo založeno – na rozdíl od Unie – zejména na obdělávání plantáží, zatímco průmysl se omezoval pouze na 3 % celoamerických dodávek zbraní a střeliva a 4 % železničního materiálu.

Volání po zrušení otrokářství v USA se šířilo* a jeho nejznámějším projevem se stalo **povstání Johna Browna**** (1800–1859).

* Roku 1833 vznikla ve Filadelfii Americká protitrokařská společnost a myšlenka na osvobození otroků se dostala i do literatury. Té v tomto ohledu dominovala „Chaloupka strýčka Toma“, kterou roku 1852 vydala Harriet Beecherová Stoweová (1811–1896).

** Johnovi rodiče, žijící v Torringtonu (stát Connecticut), byli kalvinisté a odmítali otroctví. Bydleli u trati, po níž byli dopravováni otroci v řetězech, a svůj dům proměnili v tajnou zastávku, na níž pomáhali černým ubožákům uprchnout z Jihu na Sever. Navíc John nedokázal zapomenout, jak po přestěhování do jihoamerického Ohia viděl muže bijícího svého nezletilého otroka lopatou. Proto koupil v ohijské vesničce Franklin Mills za vypůjčené peníze pozemek, přes nějž měla vést železnice, a na něm chtěl postavit dům, stojící jí v cestě, za nějž – jak věřil – zaplatí železniční společnost vysokou částku, kterou chtěl využít na pomoc otrokům. Bohužel trať nakonec roku 1837 změnila směr a zamýšlené zbohatnutí se nekonalo.

Zpočátku Brown – jehož my známe z písničky* „*Černý muž pod bičem otrokáře žil, kapitán John Brown to zřel*“ – podnikal menší akce, při nichž zabíjel přívržence otrokářství, pak začal osvobozovat malé skupinky otroků a 16. října 1859 se připravil ve Virginii k útoku na městečko Harpers Ferry, přeřezal telegrafní dráty a obsadil areál obsahující velké množství zbraní, zajal dva plantážníky, osvobodil jejich otroky a doufal, že vypukne velké povstání. K tomu však nedošlo, protože většina otroků si vůbec nevšimla, že probíhá jakási akce v jejich prospěch. Mnozí Brownovi kolegové tehdy zemřeli, někteří se utopili, dalším se podařilo uprchnout a čtyři skončili ve vězení v Charlestonu; jedním z nich byl Brown, odsouzený k trestu smrti a 2. prosince 1859 popravený**.

* Melodie písně v Americe složil – zřejmě inspirován starým spirituálem – před rokem 1856 Jižan William Steffe, hrála se v černošských kostelech a zpívali ji hasiči i vojáci a pěvecký sbor massachusettských pěšáků. Postupně vznikaly za tuto melodii různé texty, z nichž jeden se dokonce stal kandidátem na součást hymny Spojených států amerických.

** Budoucí prezident Lincoln prohlásil, že souhlasil s postojem Johna Browna vůči této do nebe volající nespravedlnosti, ale nikoliv s jeho metodou. Jedním z těch, kteří přihlíželi Brownovu oběšení, byl herec a Jižan do morku kostí John Wilkes Booth (1838–1865), jenž o pár let později zmíněného prezidenta zastřelil v divadelní lóži.

Rozpor mezi Konfederací a Unií vyústil v občanskou válku, během níž jižanští vojáci nosili obvykle šedivou uniformu, zatímco vojáky Unie bylo možno poznat podle uniforem modrých. Válka trvala od 12. dubna roku 1861 do 9. dubna roku 1865 a skončila, jak známo, unijním vítězstvím.

Po roce 1877 došlo k **rychlému rozvoji** USA, které se staly symbolem pokrokové země, v níž přesto ještě v roce 1892 platil v některých státech **zákaz líbání na veřejnosti**. Například v Massachusetts museli mladí manželé, kteří se po kratším odloučení políbili na ulici, zaplatit poměrně vysokou pokutu. Přesto byli jistě šťastní, že se tohoto „trestného“ činu nedopustili o dvě stě let dříve, kdy v Bostonu byl jistý kapitán po návratu z dlouhé plavby odsouzen za totéž k trestu smrti.

Na závěr opustíme území USA a krátce navštívíme **Kanadu**, rozloženou v oblasti obydlené původně indiány a Eskymáky, kteří se živili především lovem a rybolovem a měli to štěstí, že sem připlouvající příslušníci evropských výprav měli do krutých hamižných jihoamerických conquistadorů daleko.

Roku 1497 přistála u břehů Newfoundlandu výprava **Johna Cabota** (před 1450–asi 1498/9), Itala v britských službách, jenž se proslavil tím, že potvrdil informace o bohatých lovištích sledů a tresek v okolí Newfoundlandu, což sem v následujících letech přilákalo mnohé západoevropské rybáře. Od roku 1534 se objevovaly u řeky sv. Vavřince ve službách Francie výpravy **Jacquese Cartiera** (1491–1557), který mimo jiné prokázal, že Newfoundland je ostrov, a ve vnitrozemí se seznámil s pěstováním kukuřice či tabáku, prohlédl si indiánské podlouhlé domy chráněné palisádami, poznal praktiky týkající se skalpů a seznámil se s indiánským nápojem ameda, chránícím před kurději. Hoře, tyčící se za indiánskou osadou, kde se Cartier usadil, dal jméno Mont Royal, z čehož vznikl později název Montreal. Jelikož zde rozmístěné francouzské vojenské posádky redukovaly útoky indiánů, přistěhovalců přibývalo, byť ne v takové míře jako v britských oblastech. Francouzi se totiž orientovali zejména na lov kožešinové zvěře a obchod s kožešinami, takže zemědělci sem připlouvali jen sporadicky.

Roku 1583 hodlal zamířit k Newfoundlandu cestovatel sir Walter Raleigh (asi 1552–1618), jenž měl v dnešní Kanadě založit se svolením anglické královny Alžběty I. (1558–1603) první anglickou osadu. Walter však přenechal povolení svému nevlastnímu bratrovi **Humphreyu Gilbertovi** (1539–1583), jenž sice osadu roku 1583 založil, ale když si její obyvatelé stěžovali především na nedostatek potravin, trestal je za to tím, že jim například nechal uřezat uši. Nakonec musel osadu opustit, ale během plavby do Evropy zemřel.

Kolonizaci na území dnešní Kanady zahájili **Francouzi** teprve **počátkem 17. století**, a to tím, že roku 1608 tu založili osadu Québec, již původně tvořila pouze malá obchodní stanice určená pro obchod s kožešinami. Podstatné bylo, že to byl začátek **Nové Francie** a že Francouzi začali pronikat po jezerech a řekách do vnitrozemí. Dostávali se i do nekanadských oblastí, což dokazuje například fakt, že pluli po Mississippi, u jejíhož ústí založili roku 1718 New Orleans, což vyvolalo jejich válku s Brity, po níž o Kanadu přišli. Vítězní Britové však zákonem z roku 1774 uznali právo obyvatel bývalé francouzské kolonie na vlastní jazyk, náboženství a občanské právo, a když k indiánům a Francouzům přibývali i Britové, došlo roku 1791 ke vzniku Dolní Kanady, v níž převažovali Francouzi, a Kanady Horní s převahou anglicky mluvících usidlíků.

(Podrobnosti o dalším vývoji Kanady nabízí například kniha „Amerika v proměnách staletí“.)

ATENTÁTY NA AMERICKÉ PREZIDENTY

Jejich obětmi se stali čtyři z nich a stejný počet jich atentát přežil; štěstí v tomto ohledu měl Theodore Roosevelt, Franklin Delano Roosevelt, Gerald Rudolph Ford a Ronald Reagan.

Zbyl jen obláček kouře

Všechno nasvědčovalo tomu, že pátek 14. dubna roku **1865** bude pro 190 cm vysokého **šestnáctého prezidenta USA Abrahama Lincolna**, vykonávajícího svoji funkci v letech 1861–1865, šťastným dnem. O pět

dní dříve totiž skončila válka Severu proti Jihu, „našemu Abemu“, jak mu Američané říkali, se z ní navíc vrátil syn Robert, a tak kolem 21.30 odjel spojeně s manželkou a dvěma hosty do washingtonského Fordova divadla.

Neměl nejmenší tušení o tom, že před polednem téhož dne se o jeho chystané návštěvě představení dozvěděl zapřisáhlý Jižan John Wilkes Booth (1838–1865), jenž se ho rozhodl zavraždit. Tento pohledný herec zašel – posílen lahví brandy – k Lincolnově lóži, do jejích dveří vyvrtal v úrovni očí malý otvor a asi v půl desáté večer se do divadla vrátil vybaven dýkou, dvěma revolvery, parukou a falešným plnovousem. Zamířil k prezidentské lóži, před níž – jak s potěšením zjistil – nestála stráž, i když Lincoln dostával mnoho výhrůžných dopisů.

Vyvrtaným otvorem nahlédl Booth dovnitř, počkal, až zazní nárážka, která vyvolávala v řadách diváků vždy salvy smíchu, vešel tiše dovnitř a o chvíli později se nad prezidentovou skloněnou hlavou vznášel obláček kouře. Poté vrah seskočil do jeviště, a ačkoli pocítil ostrou bolest v levé holenní kosti, utíkal k východu, v jehož blízkosti kdosi držel za uzdu jeho koně. Umírající prezident byl odnesen do budovy stojící naproti Fordovu divadlu, zatímco ve vedlejší místnosti přebíral nejvyšší moc ministr války Edwin Stanton McCook (jenž zůstal v nové funkci do nástupu sedmáctého amerického prezidenta Andrewa Johnsona, vykonávajícího svoji funkci v letech 1865–1869).

A právě tehdy začaly „podivnosti“, které Boothovi umožnily z místa činu na čas uprchnout. Zmíněný E. Stanton McCook sice dal například střežit šest únikových cest z Washingtonu, ale dvě další ponechal bez hlídek, a navíc vojenské velitelství nebylo ochotno pronásledovat vraha po celou noc.

Jelikož Boothova zraněná noha sužovala čím dále tím více, vyhledal cestou lékaře Samuela Mudda. Ten ho ošetřil, ale – jak vypověděl později – nijak se nezabýval tím, proč skrýval tvář pod šátkem převázaným přes oči. Pacient večer odjel, aniž tušil, že je na něj vypsána odměna ve výši 100 000 dolarů a že ho teprve v pondělí 17. dubna (tedy tři dny po vraždě!) začal hledat oddíl asi deseti tisíc vojáků. Nalezen byl 26. dubna ve stodole jedné farmy, kterou vojáci podpálili a on se v ní zastřelil. Jeho tělo zašité do koňské pokrývky bylo odvezeno do Washingtonu, kde skončilo – uložené v bedně od dělostřeleckých granátů – v rohu jednoho ze sklepních munič-

ních skladů. Roku 1869 byly ostatky přeneseny na hřbitov v Baltimoru, ale na hrobě nesměl být jakýkoliv nápis, jenž by ho připomínal.

Prezidentův syn Robert Todd Lincoln před svou smrtí spálil sbírku otcových soukromých dopisů, protože prý dokazovaly, že za otcovou vraždou stál jeden ze členů vlády.

V úřadě byl pouze 6 měsíců a 15 dní

Dvacátý americký prezident James Abram Garfield si svého úřadu užil jen velmi krátce. Smrtelně ho postřelil ve Washingtonu 2. července roku **1881** Charles Julius Guiteau (1841–1882) ve chvíli, kdy se svým tajemníkem procházel čekárnou nádraží Baltimore and Potomac Railroad. Jedna kulka ho sice pouze škrábla na paži, ale druhá zasáhla jeho záda. Zatímco útočníka policie ihned zatkla, zraněný prezident byl přepraven do Bílého domu, kde se prý deset přivolaných vyhlášených lékařů snažilo nalézt kulku zarytou v blízkosti páteře. Zachránit se ho pokusil i vynálezce Alexander Graham Bell (1847–1922), jenž přivezl detektor kovů, ale vše bylo marné. (Dnešní medicína by však tohoto pacienta zachránila.) Jak se nakonec ukázalo, Garfieldovu smrt způsobilo především nedodržování sterility a hygieny, takže 19. září téhož roku zemřel na infekci ve svém domě v New Jersey, kam byl 6. září převezen. Jeho poslední slova prý ve zkrácené verzi zněla: „*The people ... trust.*“ (v překladu „Lidé ... věřte.“)

Na závěr přidám alespoň poznámku, že tento velmi inteligentní muž dokázal psát zároveň oběma rukama, a to jednou řecky a druhou latinsky.

Podávání ruky, které skončilo smrtí

Když se **roku 1901** konal v Buffalu Panamerický veletrh, jenž měl předvést výsledky práce Američanů, rozhodl se tehdejší **pěťadvacátý prezident William McKinley** (1897–1901), že tuto akci navštíví. Hodlal při té příležitosti připravit návštěvníkům nezapomenutelný zážitek, jímž se mělo stát prezidentské podávání ruky; od tohoto záměru ho neodradilo ani to, že ho nedávno prezidentská ochranka ochránila před útokem anarchistů. I když na námitky svých strážců McKinley namítl, že „*se v celé Americe nenajde jediný nespokojenec, který by našel důvod, proč ho sprovodit ze světa*“,

Secret Service na jeho prohlášení nedala a rozmístila v koncertním sále, kde se mělo setkání s voliči konat, padesát svých agentů.

Akce začala 6. září 1901 v 16 hodin poté, co se McKinley postavil na připravený stupínek. Všichni příchozí se chovali důstojně a srdečně, ale pak přišli na řadu dva mladíci, kteří měli na pravé ruce obvazy; jeden z nich, jistý Leon Frank Czolgosz (1873–1901), pod ním držel šikovně ukrytý revolver, z něž vyšly dva výstřely. Agenti Secret Service se na něj vrhli, ale raněný prezident nařídil, aby zabránili jeho lynčování* a odvezli ho v železnicích do místní věznice. Lékaři raněného ihned operovali, ale podařilo se jim vyndat z jeho těla pouze jednu kulku; druhá způsobila, že dne 14. října zemřel.

* Tato forma potrestání pachatele dostala název podle plukovníka Charlese Lynche (1736–1796), jenž působil od roku 1766 jako soudce ve východoamerické Virginii. Jelikož nejbližší soudní dvůr byl odtud vzdálen 300 km, sestavil skupinky významných občanů, kteří měli rozhodovat o vině či nevině skutečného či domnělého pachatele, eventuálně bez prodlení vykonat rozsudek. Zpočátku šlo o bičování, umístění na pranyři či o vyhnanství, ale později přibýly i rozsudky smrti (například za krádeže koní a dobytka). Bohužel netrvalo dlouho a někteří takovito „soudci“ začali lynčování zneužívat, takže umírali i lidé zcela neviní.

Atentátník polského původu byl popraven 29. října 1901 na elektrickém křesle, neboť lékařský posudek jednoznačně potvrdil, že je za svůj čin zodpovědný; o rok později však nové dobrozdání prokázalo, že šlo o psychicky nemocného jedince.

Zachránil ho koncept volebního projevu

Theodore Roosevelt (1901–1909) s pořadovým číslem šestadvacet, zvolený do prezidentské funkce ve svých třiačtyřiceti letech, byl při své tehdy druhé prezidentské kampani sledován od září **1912** mužem, jenž ho chtěl usmrtit. Jmenoval se John Flammang Schrank (1876–1943) a k činu se odhodlal 14. října téhož roku, kdy prezidentský kandidát odcházel z večere

konané v jednom z nejhonosnějších hotelů Milwaukee, kde mu dělali společnosti místní bankéři, průmyslníci a političtí pracovníci. Když T. Roosevelt nastoupil do otevřeného vozu, jenž ho měl dovézt na volební mítink, ozvala se rána, která vyšla z řad přihlížejících. Prezidentův osobní ochránce se okamžitě vrhl na muže s knírkem a cvikrem, odzbrojil ho a nechal ho odvést do haly zmíněného hotelu. Roosevelt prohlásil, že mu nic není, vydal pokyn, aby se jeho vůz rozjel, a návštěvu nemocnice striktně odmítl. Necelých deset tisíc nic netušících účastníků mítinku však nechápavě sledovalo potíže mluvčího, který jednou dokonce málem omdlel; důvod vyšel najevo poté, co mu jeho průvodce rozepjal kabát a ukázal krvavou skvrnu na košili. V nemocnici, kam se Roosevelt konečně nechal odvézt, jeho osobní lékař s potěšením konstatoval, že ho sice zasáhla kulka mířící přesně k srdci, ale prolétla padesátistránkovým konceptem volebního projevu, takže ztratila razanci a nezpůsobila mu žádné vážné zranění.

Život Schrankovi zachránil lékařský posudek, podle něž byl nesvéprávný, takže strávil dalších devětatřicet let v ústavech pro duševně choré.

Chtěl postřílet všechny prezidenty

Obětí dalšího atentátu na amerického prezidenta (**v pořadí dvaatřicátého**) se měl roku **1933** stát **Franklin Delano Roosevelt** (1933–1945). Ještě než byl uveden do nové funkce, vydal se na jednu z cest po Spojených státech amerických, při níž dojel 15. února do floridského přístavu Miami. Nikdo netušil, že na mítinku, jehož se zde zúčastnil, čeká muž, který na něj ze vzdálenosti asi patnácti kroků vypálí z pistole pět ran. Jeho netrefil, ale zasáhl čtyři lidi z publika a chicagského starostu Antonína J. Čermáka, respektive Antona Cermaka (1931–1933; ten zranění později podlehl).

Atentátník Giuseppe Zangara (1900–1933) byl italského původu, měl nelehké dětství bez lásky a podpory rodiny, peníze na živobytí si vydělával těžkou prací a všechny tyto své propletené osobní problémy svaloval na mocné a bohaté. Nejprve uvažoval o tom, že připraví o život 30. amerického prezidenta Calvina Coolidge (1923–1929) a později jeho nástupce Herberta Clarka Hoovera (1929–1933), ale nakonec si vyhlédl F. D. Roosevelta. Dne 20. února 1933 stanul před soudem a první rozsudek, který si vyslechl, zněl: 80 let odnětí svobody; po smrti starosty Cermaka však dostal trest smrti

Toto je pouze náhled elektronické knihy. Zakoupení její plné verze je možné v elektronickém obchodě společnosti eReading.